

Szabó Júlia

Te mikor kezdesz?

Roma újságírók nyomában

Kutatásom kiindulópontja az a megfigyelésem, hogy az elmúlt években nem egy roma újságíró-képző kurzus indult el, ezeken számos résztvevő végzett, többnyire sikeresen. Hol vannak ők? Kik jutottak szerephez a hazai többségi, illetve „saját” médiában? Kik lettek sikeresek, és hová tűntek azok, akiknek másfelé kanyarodott az életpályájuk, nem tudtak megkapaszkodni a hazai nyilvánosságban? A kutatásban először a képző helyeket, illetve ezek egykori vezetőit kerestem meg. Jelen tanulmány az itt szerzett tapasztalatokat elemzi. A következő lépés maguknak a roma újságíró kollégáknak a megkeresése lesz, ezt követően kerül majd sor szándékaim szerint a média-vezetőkkel készített interjúk elemzésére.

Bevezető

Miért jogos a kérdés? Anekdota a közelmúltból

A Magyar Rádióban – akkor még a Bródy Sándor utcában –, egy hétköznapi kora reggelén – a Cigányfélóra című – akkor még egyedüli roma műsorként létező – magazin szerkesztője üldögélt a közrádió kultúrtörténetileg is fontos, pagoda alakú kávézójában, a Pagodában, és kávézgatott. E korai órán általában csak a reggeli hírműsor munkatársai voltak az épületben, de ők ilyenkor – a technikai munkatársakkal együtt – a stúdióban dolgoztak. A Pagoda még üres volt ilyenkor. A szorgos takarítónők azonban ekkor járták végig az épületet és végezték napi munkájukat. Egyikőjük, egy kedves és nyilván kommunikatív hölgy az asztaltörlés közben odaszólt a műsorkészítő roma újságírónak: „Te melyik emeleten takarítasz?” „A negyediken” – válaszolt neki kollégánóm, és kávézott csendben tovább.

A történet – bizonyos értelemben a népi anekdotákhoz hasonlóan – mára szállóigévé vált, a kérdés egy rövidebb verzióban így hangzik: „Te mikor kezdesz?”

Ez a történet kiindulópontja és szimbolikus illusztrálása annak a jelenségnek, hogy egy nőt, aki feltételezhetően cigány, illetve annak vélhető, csakis takarítónői munkakörben lehet elképzelni, újságíróként, szerkesztő-riporterként nem.

Hol vannak a roma újságíró munkatársak?

Amennyiben a különböző nemzetközi TV csatornákat nézzük, feltűnő a rassz jegyek alapján beazonosítható hírolvasók és műsorvezetők sokszínűsége. Vajon miért nincsen képernyős roma műsorvezető, hírolvasó? Nincsenek tehetséges roma újságírók? Akikkel találkozhatunk a hazai médiában, mitől és hogyan váltak sikeressé?

A kérdés azért indokolt, mert évek óta több helyütt is zajlott roma újságíró-képzés, voltak sikeresnek mondható kurzusok, ahonnan több fiatal szakember került ki. A következőkben ezt a kérdést vizsgálom. A kutatásnak három szintjét tervezem:

- *A képzők* megkeresése, a képzések feltérképezése;
- sikeres újságírókkal való interjúzás;
- médiavezetők megkérdezése, interjúzás.

Ebben a dolgozatban az első szint bemutatásáig jutok, a következőket a jövőben tervezem elkészíteni, hogy a végén egy viszonylag teljesebb kép táruljon elénk, vajon itt is amolyan – a gender világából már ismert – üvegplafon jelenséggel állunk-e szemben, vagy egészen másutt kell keresnünk az okokat.

Elméleti alapvetés, vagyis a „semmit róluk nélkülük” elv

Kiindulópontom, hogy a sajtó tükrözi a társadalom sokféleségét, biztosítja mindazokat a nem látható és nem evidens kulturális különbségeket, árnyalatokat, amelyek során az önreprezentációnak jelentősége van. A média „színessége” az ott dolgozók „színességén” is alapul, hozzá tartozik. A BBC – mint közszolgálati médium – elvként szögezi le, hogy a társadalom összetételének kell megjelennie a szerkesztőségekben, a különböző etnikai csoportoknak képviseltetniük kell magukat nemcsak a szerkesztőségekben, de a vezetők között is, nemcsak azokban a műsorokban – és szerkesztőségekben –, amelyek róluk szólnak. Vagyis lefordítva, nemcsak romákról és romáknak szóló műsorokban és szerkesztőségekben. Ez azt jelenti, hogy egyetlen magyarországi etnikum sem zárható „mediális gettóba”.

Amennyiben a roma reprezentánsok megjelenének a médiában – ami nagy előrelépés lenne a társadalmi reprezentáció terén –, az pusztán annyit jelentene, hogy felmutatódik: a világ multikulturális, nálunk is az. A társadalmi üzenete ennél több: roma polgártársaink számára is nyitott mobilitási lehetőség az egyik meghatározó területre, a médiába való belépés.

A számos versenyképes roma médiamunkatárs képzése után természetesen merül fel a kérdés: miért nem találkozunk velük gyakrabban, hol vannak a hiányzó hangok és arcok? A helyzet ellentmondásosságát egy 2009-es dolgozat összegzése alapján vázolom: „... elmondható, hogy a romák negatív ábrázolásának okai között az interjúalanyok többnyire az egyes műfajok szakmai sajátosságait, illetve a roma befolyás alacsony mértékét említették. Legfontosabb szempontként többnyire a többségi munkatársak szerepe került szóba. Bizonyos

esetekben az előítéletességet, többnyire azonban a tudatlanságot, az ismeretek hiányát tekintették a negatív ábrázolások okának. A többségi újságírók eszerint általában nem jártasak ezekben a kérdésekben, illetve többnyire maguk a szerkesztőségek sem rendelkeznek tudatos koncepcióval a romák ábrázolásáról.” (Kiss 2009: 31)

Kiss Julianna ugyanakkor azt találta 2009-ben, hogy: „A többségi munkatársak hozzáállása többnyire nem befolyásolja kifejezetten negatívan a roma szakemberek szakmai sikereit, önállóságát. Az interjúalanyok általában arról számoltak be, hogy kapnak lehetőséget a komoly szakmai munkára, véleményüket számításba veszik. Azonban annak ellenére, hogy szakmailag többnyire elégedettek munkájukkal, többen kitértek arra, hogy roma származásuk miatt nagyobb elvárásoknak kell megfelelniük, többet kell dolgozniuk, mint többségi kollégáiknak. Mindennapi munkájuk során nem szembesülnek túlzott előítéletekkel, azonban esetenként előfordul a negatív megkülönböztetés. Nem feltétlenül részesülnek ezek szerint egyenlő bánásmódban, amely – a munka rendkívül fárasztó jellege miatt is – hosszú távon elégedetlenséghez és távozáshoz vezethet.” (Kiss, 2009)

Hogyan lehetséges az, hogy 2011-ben csak néhány roma műsorkészítő dolgozik a nagyközönség számára könnyen elérhető, látható és hallható helyen? Úgy, hogy a helyzet rosszabbodott, ahogyan Baranyi Mária egy 2011. márciusi interjújában nekem elmondta: „*A Rádió C jelenleg nem működik, zenét sugároz, jelenleg semmi mást. Nincs költségvetésük, az a hely, ami egy szellemi műhely volt, nem működik. Nincs. Emlékszem, hogy a Wesleyről én megszerveztem, hogy kifestették ingyen a falat, ezért olyan szép most. Most már multimédia kell, ami magába foglalja az internetes megjelenést, az írott szöveget és a képi és hangzó anyagot, és ami az interneten elérhető. Ez meg is van, vagy volt, a www.sosinet.hu. Egy évig működtek, de most pályázati pénz miatt nem fognak tovább működni. De én abban hiszek, hogy valami önfenntartó-önjáró dolgot kellene csinálni, hogy ne függjön a kormánytól, pályázati pénzeztől. Ha magát eltartaná hirdetésekkel, kezdetben elindulna pályázati pénzekből, de később önállósulna... Ez a sosinet, amit roma újságírók csinálnak, ez már hivatkozási alap lett, hírforrás. Ez multimédiás felület. Van kamerájuk, megvágják, feltöltik, ez a jövő. Egy kamerával megoldasz mindent, csinálisz hangzó anyagot, képet, mindent. Ezt a Nyílt Társadalom Alapítvány, az OSA, támogatta, de most éppen megszűnt.*

Szóval most van sosinet, a romnet.hu és a Cpress.hu. Hangzóban van egyedül a Jelenlét, ami egyedül van a hangzó éterben, a Rádió C alszik, van még a Klub rádióban a Szószóló, amit a Puporka Lajos és a Setét Tomi csinálnak. Van az MTV Roma Magazin, az ő stábjuk csinál anyagokat ide-oda... és a kereskedelmi médiákban kellene sok roma arc. Az Echo TV-ben volt a Balogh István Szilveszter, aki volt Rádió C-s... ott van egy roma életképeket bemutató valamilyen műsoruk, másutt nem tudok... illetve a Duna TV-ben van a Váradi Béla a Híradóban. Az MTV-ben van a Daróczi Tímea meg a Horváth Évi, valamilyen kulturális műsorban. A Dunán van még a Bársony Kata műsora, a Mundi romani, de ő is külső gyártásban készíti, nem belsőként, munkatársként.” (Baranyi 2011)

(Azóta ez a helyzet is romlott. Már nincs Szószóló sem. Joka Daróczi János sem dolgozik már a közmédiában, nincsen Rádió C, sem Roma Sajtóközpont.)

A következő lépcsőfok, illetve kérdés, hogy megvizsgáljuk, van-e roma etnikum, saját mondanivalóval ön maga és mások számára? Mi az a tartalom, amit megjelenítenének, ráadásul a legmodernebb módon, egy multimédiás felületen, a sosineten, vagy másmilyen digitális tartalomban, online felületen?

Érdemes megvizsgálni, hogy van-e ilyen sajátos üzenet. Mint ahogyan azt is, hogy a valaha multikulturális Magyarország hogyan vált homogénné, és hogyan szorultak gettóba az úgynevezett kisebbségi műsorok, hogyan maradtak meg abban az archaikus zárványban, amely a népviseletek és népdalok, népszokások és népi étkek hagyományőrző műsorait tekinti kulturális sokféleségnek, ahelyett, hogy valódi kulturális sokféleséget jelenítene meg, új stílusban és üzenetekkel. Azt vizsgálom tehát, hogy melyek lennének a 21. század multimédiális felületeiben gondolkozó és dolgozó roma újságírók üzenetei.

A roma újságírás kutatásának előzményei

A roma újságírók sikerével, illetve sikertelenségével kapcsolatos kérdések másokat is foglalkoztattak. Előzményként megemlítettem már Kiss Julianna dolgozatát (Kiss 2009). (A kérdést a másik oldalról, a romák médiareprezentációjának oldaláról bemutató kutatások, Bernáth Gábor és Messing Vera munkái ismertek, hangsúlyozom azonban, hogy ők nem az önreprezentáció felől közelítenek.)

Az előzményekhez feltétlenül hozzátartozik a Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány (KEJA) kiadványa, amely az Európai Szociális Alap (ESZA) és a magyar kormány által támogatott „Esélyegyenlőség a médiában” című pályázat segítségével összefoglalta a roma újságíró képzés helyzetét. A KEJA füzetek/3-ban ezt olvashatjuk: „Több szakmai fórumon elhangzott már, hogy Magyarországon mind a közszolgálati, mind a kereskedelmi médiumok részéről egy ’társadalmilag igazságosabb, összetettebb, pozitív roma-kép’ kialakítására lenne szükség. Az elmúlt években a különböző roma médiumok megjelenése – mint például a Roma Sajtóközpont, a Rádió C –, illetve a képzett roma újságírók tevékenysége valamennyire érzékennyé tette a médiaműfajokat, így ezek tudatosabban és szolidárisabban foglalkoztak a romák helyzetével. Ahhoz, hogy a romák valóban részt vegyenek a programok gyártási folyamatában és hosszútávon pozitív változások menjenek végbe, nagyobb mértékű átalakulásra lenne szükség. Egyrészt tartalmi, másrészt médiaszabályozási változtatások lennének szükségesek. Az ezekkel kapcsolatos javaslatok a Szociális és Munkaügyi Minisztérium által 2007-ben megjelentetett kiadványban kerültek megfogalmazásra – Zöld Könyv, Romák média-ábrázolása címmel.” (KEJA füzetek 3., 2007)

Mindenekelőtt térjünk vissza az igazi előzményre, mégpedig az első hazai roma műsor elindításához.

Cigányfélóra - az első adás, 1988

Az a bizonyos „első fecske”. Szerkesztőjétől megtudjuk, hogyan indult ez a műsor. Az időpontja is sokatmondó, hiszen még a rendszerváltás előtt került adásba. *„Az első adás 1988. december 16-án került sugárzásra, s abban Sóskuti Márta és Ördögh Csilla mellett Kardos Ernő egy interjúja ment le, de egy beszélgetés során mi, a riporterstúdió résztvevői is megszólaltunk.*

Márta olyan munkatársakat keresett, akik ismerik, értik a romákat, akik közülük valók. Nagyjából ötven riporterjelöltet hallgattak meg, s abból négyünket választottak ki. Behívták

az ötven embert a Rádióba, s azt kérdezték tőlünk, ha indulna egy cigány műsor, szerintünk miről és hogyan kellene szólnia. Kiket, hogyan lehetne elérni, megszólítani vele? Természetesen nem csak a gondolatainkra, hanem mondatfűzésünkre, meggyőző erőnkre, beszédstílusunkra, kiejtésünk helyességére, hangszínünkre is figyeltek. Két hét múlva kaptam egy levelet: ha van kedvem egy tanfolyam elvégzésére, a három másik kiválasztottal együtt az induló műsor állandó munkatársa lehetek. Az egyikük Hollai Kálmán színművész volt. A másik Bogdán Béla, akkor népművelő és egy művelődési ház igazgatója volt. Később pedagógus lett. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal alapító munkatársa, főosztályvezetője, tanácsosa, majd főtanácsosa volt, a Kalyi Jag Nemzetiségi Szakiskola tanára, igazgatóhelyettese, végül sok éven át, a haláláig az igazgatója. Ő sincs már közöttünk. 55 évesen, 2005-ben hunyt el. A harmadik kiválasztott Sztojka Kati volt, aki Bari Károly egyik meseforrásaként és a 'Vigyél magaddal!' című film főszereplőjeként volt ismert. Én voltam a negyedik közöttük. Kezdetben még két fiú volt, aki sokat dolgozott be a műsornak. Egyikük a nagyon fiatalon, 33 éves korában elhunyt Kovács Zoli, aki szociálpedagógusként dolgozott, s nevét ma a csepeli cigány óvoda viseli. A másik Kovács József volt, aki már akkor is szívesen és nagy tehetséggel írt verseket. Azóta több mint tizenöt önálló verseskötettel büszkélkedő költő. Kovács József Hontalan néven írta be magát a halhatatlanságba.” (Varga 2011)

A Cigányfélóra roma műsorvezetőjének fiataalkori életében a rádió kiemelt helyet foglalt el, az újságíró karrier egy érzelmi azonosulásra épülő motivációt jelentett. „Egy Isten háta mögötti kis falucskákban kezdődött a 'szakmai előéletem'. A cigánytelepen – ahol születtem – áram sem volt, nemhogy rádió. Az emberek többsége számára akkoriban a rádió jelentette az ablakot a világra. Amikor beköltöztünk a faluba, kezdetben a szomszédba jártunk rádiót hallgatni, azután anyukám vett egy készüléket. Az az ütött-kopott rádió nekem maga volt a csoda. A kedvenc műsorom Miska bácsi levelesládája volt. Rejtvényeket, mindenféle megírandó feladatokat is adtak benne. A faluból többen is hosszú levelekben írtuk meg a véleményünket a feladott témákban, aztán lestük: jó lesz-e, amit írtunk. Emlékszem, többször is sikerrel jártam. Nemcsak a rádióban való megemlézések estek jól, hanem az is, hogy összesúgtak a boltban a hátam mögött, hogy 'ni, ez cigány Kati lánya, akit beolvastak a rádióban'. A rádiózással legközelebb a Cigányfélóra kapcsán lett csak dolgom. Mint említettem, népművelő és tanár voltam. Írástudatlanoknak szerveztem írásoktatást, cigányoknak kulturális programokat, klubfoglalkozásokat. Szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy nemcsak a résztvevők, az illetékesek is nagyra tartották ezt az akkor társadalmi munkának nevezett tevékenységet, ami meggyőzően ismertté tehetett, hiszen a Társadalmi Egyesülések Szövetsége és a Nőszövetség is országos testületi tagjává választott. A Rádiónál hosszú ideig csak külső munkatárs voltam, így az is belefért az életembe, hogy az Ashun kate!/Bagām Sama!/’Figyelj rám!’ című, legelső magyar tévéműsor induló stábjának is dolgozzak.”

A kollégáktól kapott segítség fontos minden indulásnál, különösen, ha valaki elsőként lép egy új pályára. „Elsősorban Mártától és Csillától kaptam segítséget, de ez természetes is volt. Mindig részletesen értékeltük a lement adásokat. Ezekből tanultam a legtöbbet. Ha azonban a segítségeket veszem számba, mindenképpen szólni kell a hangtechnikus stúdiós munkatársakról is. Azzal, hogy nagyon sok negatív példát meséltek el, ők is rengeteget segítettek, hogy elkerüljem a hasonló helyzeteket, hibákat. Sokan lebecsülik őket, pedig borzasztóan szép történetek és kétségbeejtően nagy hibák tudói. Érdemes volt és érdemes ma is figyelni rájuk, a véleményükre. Aztán ott voltak az olvasói levelek. Kosárszámra jöttek a műsorhoz. Vérlázító gyalázkodók és jobbító szándékúak egyaránt. Mindkettőből sok elszántságot, erőt és sok ötletet lehetett meríteni.” (Varga 2011)

A cigánypolitikusok szerepeltetése tanulságos, mert ebben is megjelenik az, amit politikai párhuzamosságként definiál Hallin és Mancini, a médiarendszereket elemző könyvében (Hallin–Mancini 2008: 37). *„A legitimekkel természetes volt, hogy kell, lehet és szükséges is időnként szót váltani. Az országgyűlési képviselőinkkel, a cigány önkormányzatok megválasztott elnökeivel. Megválasztott polgármestereinkkel, képviselőtestületi tagjainkkal. Mindenki, aki mögött mérhető választói akaratok voltak. Más médiamunkásokkal szemben én túl jól ismertem ahhoz a közeget (s időnként a személyeket is), hogy ‘bedőljek’ a handabandázásnak. A ‘több tízezres tagságoknak’, az ‘óriási tömegek állnak mögöttem’ típusú harsogóknak. Természetesen minden jó szándékú és valóban értelmes kezdeményezésükről vagy érdemi kérdésfeltevésükről számot adtunk.”* (Varga 2011)

A roma kollégákról kérdezve máris feltűnik a „státusz” kifejezés, amit azért vetitek előre, mert a többi interjúban is hangsúlyos a biztos állás hiányának kérdése. *„A már említetteken kívül is voltak roma/cigány kollegáim. Siroki Sanyi sokáig műsorvezető társam volt. Egyik héten ő, a másikon én vezettem a műsort. Előadóművészként is igyekezett érvényesülni. Aztán úgy döntött, Kanadában kezd új életet, ahol nem számít a bőre színe, csak a tehetsége. Sánta Andrea, Ignác Tünde (ma Kende Anna Tünde), majd Nagyné Váradi Anna és Petrovics Erzsike volt külső munkatársam. Valamennyien tehetségesek voltak, nagy tapasztalattal rendelkeztek, színvonalasan dolgoztak. Elmaradásuk oka a státuszhiány volt, főállást akartak és tudtak szerezni (Andrea a Rádió C munkatársa, Tünde a Világunk folyóirat főszerkesztője lett), vagy éppen a főállásuk adott számukra (Anna és Erzsike esetében) olyan többletfeladatokat, amelyeket már nem lehetett összeegyeztetni a rendszeres rádiózással. A legfájóbb az volt, hogy több gyakornoki programot is vezettem roma származású, médiába vágó újságíró palántáknak. Három olyan személyre is akadtam közöttük, aki küldetésstudata és östehetsége révén kimagasló rádiós lehetett volna, de státuszt nem kaptam a számukra. Nyomon követtem őket, egy darabig tartottam a kapcsolatot velük... Másutt, nem a médiában találtak végül munkahelyet. Ezért máig vérzik a szívem.”* (Varga 2011)

A roma újságírók lehetőséghez jutásában is elsődlegesnek tűnik pályára kerülésük segítése, ebben az interjúban is szerepel a csalódás, a becsapottság érzése, amit a képzésekben részt vevők éreznek, amikor nem tudnak pályára kerülni. *„Igazi munkát kéne biztosítani nekik. Nemcsak roma lapokban, cigány műsorokban. Az utóbbi húsz évben számtalan mediaképzés indult a cigány származású fiataloknak, amit boldogan és reményekkel telve vállaltak. Sokan voltak közülük alkalmasak is, tehetségesek is, elkötelezettek, okosak, bátrak. A legtöbben álmaikat veszítve távoztak a területről. Becsapva érezték, s joggal érezhették annak magukat. Többen az azóta megszűnt Rádió C-ben dolgozhattak egy ideig, vagy gyakornokként, fizetés nélkül. Egy-egy fecske több intézménybe is bekerült, valami igazán marginális helyre, s nem sikerült tavaszt csinálniuk. A kiemelkedőbbek közül azóta kirekedtek vagy nem kényszerből is pályát módosítottak. Azt is szoktam mondani a magam sorsán példálózva, hogy egy cigány újságírónak, aki újságíró vagy mediadiplomát szerez, nincs ráírva a papírjaira, hogy kérem szépen, ez csak cigány tárgyú műsorok és riportfilmek készítésére, cigánytárgyú cikkek írására jogosít fel. Mégis afféle rezervátumba kényszerül a lapoknál is a cigány közíró. Utoljára és a történelem kezdetétől mindezidáig egyedül az Aranytollas Farkas Kálmán bácsi büszkélkedhetett azzal, hogy cigány léte egy megyei napilap szerkesztője lehetett. Igaz, az is egy rendszerrel ezelőtt történt.*

Azokat, akik nincsenek a pályán, de oda törekednek, azzal lehetne leginkább segíteni, hogy nem indítunk számukra olyan képzéseket, amelyekhez az abban részt vevő médiumok csak gyakorlóléhséget biztosítanak, tartós és érdemi munkahelyet nem. A már pályán levő cigány újságírónak elvileg van egy tagozatuk (Cigány Újságírók Szakosztálya) a MÚOSZ-ban, ez

lehetne a szellemi műhelye, mentora és kvázi ügynöke ezeknek a kollegáknak. Sajnos, messze nem az. A legtöbb roma újságíró be sem lép az öt vagy hat hazai országos sajtószövetség egyikébe sem. Egy töredékük inkább, saját magába zárkozva, megalakította a Roma Újságírók Szövetségét, a RÚSZ-t, ami nem lett több egy virtuális találkozóhelynél a weben.

Én magam a Tegnapután egyesülettel, amelynek elnöke voltam, több alkalommal voltam szervezője a cigány/roma újságírók találkozójának. Erre nem csak a nyomtatott, sugárzott és online sajtó roma származású munkatársait hívtuk, vártuk, hanem azokat is, akik az egyes orgánumoknál a romaügy cikkeinek nem cigány felelősei, akik rendszeresen írnak, beszélnek erről. Évente egy-egy ilyen összejövetelt szerveztünk, mindig abban a reményben, hogy megszületik a rendszeresebb találkozás igénye. Tizennégy vendégnél nagyobb létszámig nem jutottunk, pedig alkalmanként 150–200 értesítést, meghívást is küldtünk. Szövetséges-keresés és együttműködés nélkül remény sem lehet, nemhogy az érdekérvényesítésre, de még az érdekek megjelenítésére sem.

Az amerikai 'néger kvóta' érvényesítéséhez hasonló törekvésekre, amik pár évtizeden belül elképzelhetetlenül nagy eredményekre vezettek, nálunk – a mostani közhangulatban – nem látok esélyt. Noha még egy éve magam is lelkesen kezdeményeztem és sürgettem, ma úgy látom, hogy bevezetése többet ronthatna, mint javítana. Annyi médiamunkás került munkanélküliként az utcára, s annyi kommunikációs végzettségű fiatal keres hiába állást, hogy most előjogot, kedvezményt adni a roma újságíróknak vészes felelőtlenség lenne, soha nem látott, kiélezett indulatokat szülne. Most talán az segíthetne leginkább, ha a szegényügy (benne a romák ügyével) bemutatására folyamatos sajtópályázatokat írnának ki civil szervezetek és a média (a közmédia kötelezően), s a beérkező munkákat havonta értékelnék, díjaznák és megjelentetnék. A kiírás úgy szólhatna, hogy csak szabadúszó újságírók indulhatnak, a főállással rendelkezők nem. A nagy főtémán belül lehetne altémákat megadni és díjazni, például 'hajléktalanok, munkanélküliek, fogyatékkal élő szegények, bevándorlók, romák, stb'. Ez egyszerre szolgálhatná az időszerű téma felszínen tartását és a tehetséges álláskeresőket javadalmazását, ismertté tételét." (Varga 2011)

Külön kutatást érdemlő kérdés, hogy vajon miben különbözik a műsor, ha roma, illetve nem roma a műsorkészítő? „George Cukor, a hollywoodi filmdirektor nagyon sok magyar munkatársat foglalkoztatott. Az íróasztala fölél a félreértések elkerülése érdekében azonban kifüggesztette a feliratot: 'Nem elég, hogy magyar vagy! Tehetségesnek is kell lenned!' A tehetségtelen roma és nem roma műsorkészítő között az ég adta egy különbség sincs. Csak a tehetségesek között akad. Másféle érzékenység vezeti a romát. A tehetséges nem roma operatőr-rendező felfedezi a riport során, hogy milyen sok szép ráncos karakter akad a jelenlevők között. A roma azonban tapasztalatai alapján sejti, hogy fogatlanok, s mivel ez a látvány, a többségi társadalom előítéleteit erősítheti, alig időz az arcon, mielőtt elmosolyognák magukat, inkább a dolgozó kezeikre fordítja a kamerát. Az egyiknek kiváló – és egyébként valóban tökéletes – vágókép lehet az a sok rozszant bútor a szobában, a másik tudja, hogy ez a szobában élő számára szégyen, s a világért sem rögzítené. Az egyik csak a szavakat érti, vagy azokat sem. A nagy hangerővel egymásnak eső nőkben a vitatkozó ellenségeket látja, a másik ismeri azt is, hogy csak egy kötelező erejű közösségi rituálét lát. Az egyik felháborodva mutatja az italos flaskákkal a temető kapuján belépő cigányokat, a másik tudja, hogy az évfordulón együtt kell inni a halottal, s önteni a flaskákból a sírra. De ezek csak a felületi különbségek. A tehetséges és tisztességes nem roma is keresi a pozitív példákat. 'Az igazat mondd, ne csak a valódit!' követelményének azonban a tehetséges roma könnyebben és érzékelhetőbben megfelel. Ismeretsége és tapasztalatai jobban felkészítik erre, s előtte a romák is könnyebben, hitelesebben és gazdagabban nyílnak meg. Én eddig romákról,

romákkal szóló műsorról beszéltem. Ha a kérdés – amiből hiányzik ez a megszorítás – általános műsorokra vonatkozik, aminek nincsen romákkal összefüggő eleme, akkor a válaszom ez: szeretném hinni, hogy a tehetséges és tisztességes roma/nem roma műsorkészítők műsorai között nincsenek lényegi különbségek...” (Varga 2011)

Hiányzó hangok és arcok, avagy egy fecske nem csinál nyarat

A következőkben bemutatok néhány képző helyet, kiemelve fontos szempontokat a vezetőikkel való interjúkból. Előrebocsájtom, hogy mostanáig nem sikerült kapcsolatba lépnem Elbert Mártával, aki szociológusként megszervezte a Fekete Doboz Alapítvány által működtetett Roma Média Iskolát. Azért, hogy semmiképpen ne hiányozzék a képző helyek közül ez a hely, két idézettel jellemzem szerepét. Először az *Élet és Irodalomban* megjelent vitacikkből idézek. Elbert Mártának egy cikkére válaszul Örkény Antal és Székelyi Mária szociológusok a következőképpen minősítik a média iskolát: „Jelentésünkben ugyanis a projekt megvalósítását kiemelkedően jónak értékeltük, és a szövegben többször nehezményeztük, hogy a Phare a pénzügyi támogatás csúszásával ellehetetleníti az iskola munkáját. Nem akarjuk terhelni az olvasót a teljes jelentés unalmas szövegével, de érdemes idézni belőle néhány kitévelt: Az iskola nagyon fontos szerepet tölt be: szakmát ad a roma gyerekek kezébe, a közismereti órákon igyekszik pótolni a tudásokban meglévő hiányokat. Mindemellett egész szellemiségével, követelményrendszerével példamutató mintáját adja annak, hogy hogyan lehet a hátrányos helyzetű fiatalok számára igazi esélyt biztosítani. Mivel a jelen pályázat csak egyetlen évfolyam költségeit finanszírozza, a kuratórium figyelmébe ajánljuk a Médiaiskola jövőbeli pályázatait. Az a véleményünk, hogy mivel pályázati pénzek nélkül az iskola nem tud fennmaradni, mindenképpen célszerű lenne egy folyamatosan garantált, a működéshez elégséges pénzüsszeget rendelkezésükre bocsátani. Folyó oktatási programokra adott pályázati pénzek esetében elengedhetetlen fontos lenne a pályázati pénzeket úgy folyósítani, hogy ne lehetetlenüljön el a program. A menet közbeni ellenőrzéseknek a célja ilyen esetekben az esetleges hiányosságokra való rámutatás, de semmiképpen sem szabad a pénzek folyósításával az ellenőrzések eredményét megvární.” (Örkény–Székelyi 2005)

A második idézet a médiaiskola hallgatóinak szintén az *Élet és irodalomban* megjelent levele: „Az Elbert Márta ellenségei című válaszcikk megszólított minket, Roma Médiaiskolásokat, volt diákokat (Örkény–Székelyi: Elbert Márta ellenségei, *ÉS*, 2005/24.). Úgy érezzük, el kell mondanunk, hogy nekünk, volt diákoknak, mit jelentett ez az iskola.

Megtanították nekünk ebben az iskolában az újságírás legalapvetőbb normáit, így az objektivitást, elfogulatlanságot, a ténszerűséget, tárgyilagosságot. Valamint megtanították nekünk még azt is, hogy gyakran csak egyetlen eszközként a kameravégre kapott valós életsors bemutatásával tiltakozhatunk egy-egy társadalmi jelenség ellen. Készítettünk filmeket emberi sorsokról, és érzékeltetni tudtuk hűen, mintegy naturálisan a kilátástalanságot, a látszatemegoldásokat, az árnyékból a fénybe kívánczó sorsokat.

Az igazságtalanságokat, amikor az embereknek mindössze csak annyi a bűnük, hogy szegények, gyerekek, vagy éppen romák. Valamint kameravégre kaptuk az is, hogy ma Magyarországon egy kisgyerek az előítéletesség okán bármikor fogyatékoská minősülhet.

Ez nem csak a kis „szereplők” drámája, ez mindannyiunk drámája, mert bármelyik roma fiattal ma még megtörténhet – és velünk is megtörténhetett volna – és akkor most nem olvashatná e sorokat a kedves olvasó. Hát ilyeneket tanultunk mi ebben az iskolában.

A digitális kultúra adta eszköztár lehetőségeit, a dokumentumfilmeket hívtuk segítségül az előítéletesség csökkentésére. Saját élményként élhettük meg azt, hogy milyen ereje van a dokumentumfilmnek egy-egy társadalmi jelenség megragadásában, mindezt egyéni sorsokon keresztül.

Lehet, hogy ez kevés, de akkor is filmjeink és tanulmányaink által célunk, hogy az emberek toleránsabbak legyenek a társadalom egyre inkább elszegényedő rétegeivel szemben. Segítünk a nézőknek szembenézni olyan jelenségekkel, mint az előítéletesség, a hajléktalanság, a szexuális másság, vagy éppen árvaság, állami gondozás.

Másképpen szólunk, képekben gondolkodunk, és legfőképpen az egyénben. Sok mindenre büszkék vagyunk az Iskolánkkal kapcsolatban, de amire a leginkább büszkék vagyunk, az Főgel Katalin, volt osztálytársunk filmjének karrierje – díjakat díjakra halmozott.

’Szia, Veress Kriszta vagyok a tévé kettőtől. Csütörtökön megyünk forgatni.’ Ezek a szavak sok újságíró palántának az álmaiban jelennek csak meg. Szóval, Révész Pál vagyok, a Fekete Doboz Alapítvány Roma Médiaiskolájának tavaly végzett hallgatója. Cigány, lehetséges jövőképpel. Ami most a jelen: egyfolytában csörgő mobiltelefon, pörgés egyik forgatási helyszínről a másikra a tévé kettővel. A fenti mondat valósággá vált, hétköznapijaimat tölti meg tartalommal, és itt jön a képbe a Fekete Doboz Roma Média Iskolája, ezt mind az Iskolának, és Elbert Mártának köszönhetem, ja és persze anyukámnak, meg még sorolhatnám.

Az ígéret szép szó, ha betartják úgy jó, szól a közmondás. A cigányokon annyian és annyiszor akartak az utóbbi években segíteni. A Fekete Doboz is ígért. Azt, hogy megtanítanak a filmkészítés alapjaira, szállást és ösztöndíjat biztosítanak. A közel egy év alatt mindent, amit ígértek, betartottak.

Szóval a Roma Médiaiskola valószínűleg nem indul el az idén. Ebben a legrosszabb, hogy nem jön következő generáció a médiába, akik nyíltan hangoztatják, romák vagyunk és tehetségesek. Rengetegszer szó esett arról, hogy minél több roma kerüljön a médiumokba, ez így nem lesz könnyű.

Na, de elkalandoztam. A lényeg, hogy mit is kaptam az Iskolától. Tudást, reményt, ösztöndíjat, emberséget, szeretetet és nem utolsósorban valami olyan lelkiezt, amely segíthet túlélni mindazt, amit bár értelmiségiként, de mégis romaként kell megélnem. A Fekete Doboz segített nekem a legtöbbet, hogy megálljam a helyem itthon, Magyarországon. Nekünk csak ez számít: Révész Pál, Baranyi Mária, Főgel Katalin, Jeremiás Attila, Bordás Róbert, Atyimov Mariann, Földi Tamás, Mundér Guszti, Gallyas Gyula, Pfigel Dóra, Kormányos Katalin, Horváth Mariann.” (Olvasói hozzászólás, 2005)

Ez a két idézet Elbert Márta roma médiaiskolájának szerepét mutatta be.

A Roma Sajtóközpont

A Roma Sajtóközpont (RSK) hivatalos és informális gyűjtőpontja volt mindazoknak, köztük romáknak is, akik a „roma médiakép” átírásán, átrajzolásán fáradoztak, így sokan voltak a központ aurájában, akik később valamilyen médiumban feltűntek újságíró gyakornokként.

A Roma Sajtóközpont 1995 decemberében „azzal a céllal jött létre, hogy a többségi elektronikus és írott médiában megjelentetett anyagaival egy valóságosabb és kiegyensúlyozottabb roma médiakép kialakulásához adja hozzájárulását. A politikai elkötelezettségtől mentes szervezet működésének tizenkét éve alatt több mint 3000 hírt és 600 nagyobb terjedelmű, elemző anyagot jelentetett meg – anyagaik hatvan százaléka jelent meg legalább egy országos napilapban... Az RSK 1999-ben az írott hírszolgáltatás mintájára egy rádiós programot is újtára indított. Az elkészült anyagok a Magyar Rádióban, annak körzeti stúdióiban, valamint 15 különböző helyi rádióban kerültek adásba.” (KEJA füzetek/3, 2007)

Az RSK tevékenysége ezen is túlmutatott, hiszen együttműködtek egy szlovákiai és csehországi romaszervezettel, hírcserén alapuló nemzetközi tudósítói hálózatot építettek ki, elvégezték az első reprezentatív roma médiafogyasztási kutatást, négy ország szervezeteivel közösen összehasonlító média-elemzést végeztek. Terveik között szerepelt egy média monitoring és tartalomelemző program megszervezése.

A Független Médiaközpont

A KEJA füzetek/3 a következőképpen vázolta fel a Független Médiaközpont születésének hátterét: „A budapesti Független Médiaközpontot a New York-i székhelyű, Független Újságíró Alapítvány (Independent Journalism Foundation, IJF) hozta létre 1995-ben. ... A Független Médiaközpont egy politikai elkötelezettségtől mentes közhasznú alapítvány, amely újságíróknak kínál képzési programokat, valamint kerekasztal-beszélgetéseket és szakmai szemináriumokat is rendez. A Médiaközpont célja, hogy támogassa és erősítse az etikus magatartáson alapuló pártatlan újságírást és hozzájáruljon a média kiegyensúlyozott fejlődéséhez.

A központ tevékenységében az elmúlt években külön hangsúlyt kaptak az újságírók továbbképzését célzó tematikus, szakosított programok, a kisebbségi és multikulturális kérdésekről szóló képzések és rendezvények, továbbá egyre erőteljesebb a délkelet-európai térség médiaszervezeteivel kialakított nemzetközi együttműködés.

A Független Médiaközpont hivatalosan bejegyzett neve Független Újságírók Alapítványa (nyilvántartási száma 6508). A szervezet 2006 tavasza óta közhasznú alapítványként folytatja tevékenységét.” (KEJA füzetek/3, 2007)

Ilyen háttérrel indult el 1998-ban – a Roma Sajtóközpont kezdeményezésére – a Roma Újságíró gyakornoki Program, amely Közép-Kelet Európában egyedülálló képzési formát jelentett.

A Washingtonban működő Knight Alapítvány Nemzetközi Újságírói Programjával együttműködve a szakma kiváló és tapasztalt szakemberei vettek részt az oktatásban. A Knight Alapítvány ösztöndíjasaként 9 éven át volt a program vezető tanára és a roma program

koordinátora Janis E. Overlock. A program célja az volt, hogy a tíz hónapos elméleti és gyakorlati képzés alatt a tehetséges roma fiatalokat felkészítsék a többségi médiában való újságírói pályára.

Móricz Ilona, a Független Médiaközpont vezetője így vall az indulásról: *„A kezdeményezés eredetileg a Roma Sajtóközponté volt. Kezdetül fogva volt együttműködés a Roma Sajtóközponttal, de mivel az nem képzési intézményként, hanem inkább hírügynökségként működött, az együttműködés is átalakult. Egy idő után nálunk zajlott minden, mi pályáztunk, mi szerveztük meg. Amikor én idejöttem, ezek a tanfolyamok már itt voltak. Amikor az első évfolyam végzett '98-ban, a diákokat már ismertem. Akkor Janis Overlock volt a médiagyakornoki program vezetője. Egyébként a program modellje is amerikai minta alapján jött létre. Kezdődött a három hónap nagyon intenzív, reggeltől estig tartó képzéssel, elméleti alapozással, bár akkor még nem volt olyan szigorú menete a tárgyaknak, mint később, amikor már akkreditált képzéssel párosult. A relatív rövid elméleti felkészülést egy hosszú gyakornoki munka követte, ami körülbelül 5–6 hónapos gyakorlatot jelentett különböző szerkesztőségekben. Ez volt az alapmodell, ami minden évben kicsit változott. Egyrészt attól függően, milyen tapasztalatokat szereztünk, mire volt szükség, mit lenne jó még tanítani. Volt olyan év, amikor volt lehetőségünk angolt tanítani, máskor viszont nem. Ez alapvetően pénzkérdés. Egy nonprofit szervezet másként működik, mint egy iskola, ahol a kidolgozott tantervet, tanmenetet hajtják végre évről évre. Nálunk ez nem megy, támogatásfüggő minden.*

Annakidején Janis nagyon sok órát tanított, az újságírás alapismereteit javarészt ő tanította, tolmáccsal. Az írásgyakorlatot, a beszédtechnikát és a közismereti tárgyakat mások tanították. Minden tárgyra megvoltak a tanáraink. Több, mint harminc fős oktatói csoport szerveződött a program köré, operatőröktől kezdve gyakorló újságírókig. Tíz évfolyam zajlott le eddig, átlagosan egy 8–9 hónapos tanfolyam évente. 2010-ben fejeztük be a 10. évfolyamot. Mi hirdettük meg, mi bonyolítottuk le. A Roma Sajtóközponttal az együttműködés mindvégig megmaradt, hiszen küldtünk hozzájuk is gyakornokot, mint ahogy más szerkesztőségekbe, oktatóként is bevontuk munkatársaikat a munkába. Mindig elismertük, hogy a kezdeményezés tőlük származott.

A toborzás elsősorban levelezés útján történt, minden fellelhető roma szervezetet, önkormányzatot megkerestünk. Természetesen hirdettünk a médiában is, például a Népszabadságban, de volt, amikor csak a Rádió C-n keresztül, amikor az még működött. Bármilyen furcsa, igazán hatékony mindig a szájhagyomány útján történő információátadás volt. Az egykori diákok saját környezetükben terjesztették a tanfolyam hírért, és persze az ő példájuk vonzotta a többieket. Soha nem volt gond abból, hogy elég jelentkező legyen, általában 3–5-szörös túljelentkezés volt.

Egy tanfolyamon 8 és 14 közötti volt a végzős létszám, évenként változott, és minimális volt a lemorzsolódás. 110-en végeztek összesen a tíz tanfolyamon. Ebből 98 volt a magyarországi roma fiatal, a többiek szlovákiai, szerbiai, romániai magyarul beszélő romák.

A jelentkezéshez mindig írásban kértünk önéletrajzot, egy írást vagy publikált anyagot, tehát lényegében úgy, ahogyan az más, magyarországi újságíró iskolákban is történik. Ezután a pályázókat behívtuk a felvételire, ami két részből állt. A közéleti és újságírói alapismereteket felmérő részt követően a jelentkezőknek kellett egy önálló fogalmazást írniuk, majd pedig egy rövid beszélgetésre került sor. A jelentkezés alsó korhatára mindig 18 volt, felső korhatárt nem szabtuk. Volt 42 éves diákunk is, de az idősebb kor soha nem jelentett semmilyen problémát. Inkább az, ha valaki túl fiatal volt, és nem bizonyult elég érettnak. Az első

évfolyamok résztvevői között alig találni felsőfokú végzettségű hallgatót. Később viszont gondolkodtunk azon, hogy talán jobb munkaerő-piaci pozícióba hozhatnánk a végzősöket, ha eleve felsőfokú végzettségűek vagy olyanok közül válogatnánk, akik nagyon közel állnak a diplomához. Ám ez a lépés nem hozott több eredményt, és elsősorban amiatt, hogy a váltás egybeesett a magyar média általánossá váló, nehéz gazdasági helyzetével. Míg tehát az első évfolyamok végzősei közül szinte mindenki el tudott helyezkedni, az utolsó években a diákok hiába töltötték ugyanolyan hosszúságú gyakorlatot, hiába tanultak emelt óraszámú különböző tárgyakat és hiába nem voltak tehetségtelegebbek az előző évfolyamoknál, már nem tudtak állást szerezni. Ha egy-egy évfolyamról néhány diáknak sikerült az újságírói pályán megmaradnia, akkor már örültünk.

Az írásbeli felvételi után tehát volt egy beszélgetés is. Azt tapasztaltuk, a jelentkezők sokkal erősebbek a szóbeli, mint az írásbeli kommunikációban. Egészen eltérő volt a jelentkezési motiváció is, mint mondjuk egy többségi újságíró iskola felvételijén. Amikor megkérdeztük, miért akar újságíró lenni, nem azt hallottuk, hogy 'szeretnék bekerülni a médiába, mert...', hanem azt, hogy 'szeretnék segíteni a romákon', tehát 'azt szeretném megmutatni, hogy nekem sikerül, és ha sikerült, akkor azon leszek, hogy segítsék a nehéz sorsú embereken'. De arra a kérdésre, hogy a jelentkező mit akar az újságírással kezdeni, már bizonytalanabb válaszokat kaptunk." (Móricz 2013)

A kérdés az, hogy lehetséges-e kapcsolatra lépni – akár formális akár informális szerződés révén – bármilyen médiával, ahol pályakezdőként, gyakornokként elindulhatnak az itt végzettek. „A szerkesztőségek abszolút nyitottak, tehát gyakornoki helyet egy telefonnal lehet szerezni, öt vagy nyolc hónapra is. Ez nem probléma, és általában nagyon segítőkészek a kollégák. Az elhelyezkedés az utóbbi 4–5 évben megnehezült, és nem lehet ilyen szerződést kötni, ha nincs meg rá a pénz. Tehát az utóbbi két évben nem indítottunk alapképzést, mert azt mondtuk, hogy inkább azoknak szeretnénk segíteni, akik már elvégezték az újságíró tanfolyamot és szeretnének a pályán maradni. Mert azt tapasztaltuk, ha az első két évben (a végzettek) nem kapnak elhelyezkedési lehetőséget, akkor egészen biztos, hogy előbb-utóbb elhagyják a pályát. Nincs meg az a szülői háttér, amely megengedné, hogy a végzős diák ingyen vagy minimális díjazásért huzamos ideig gyakornokoskodjon. Ez teljesen irreális lehetőség számukra. A szerkesztőségek pedig nem igazán tudtak senkinek szerződést ajánlani. Volt olyan eset is, ahol pénzt kértek volna, hogy egyáltalán gyakornoknak odafogadják, így aztán ez kútba is esett. A Független Médiaközpontnak az MTI-vel korábban több éven át volt ilyen szerződése. Az MTI évente 1–2 gyakornokot alkalmazott fél-fél évre és törődtek velük. Ez abszolút példaértékű volt, kár, hogy több nem követte. Voltak TÁMOP programok keretében meghirdetett projektek, ahol az együttműködő szerkesztőségek vállalták, hogy az első hat-kilenc hónapig egy munkaerőt kapnak az EU-s projekten keresztül, majd tovább foglalkoztatják saját költségen. Néhány gyakornoknak sikerült ottmaradnia a szerkesztőségben, mert praktikusán akár másfél évet kaptak fizetett gyakornoki helyen, ennyi idő alatt pedig lehet bizonyítani. Most azt hallom, a médiacégek nem tudják finanszírozni ezeket a helyeket. Tehát a mai gazdasági viszonyok között teljesen irreális azt kérni egy szerkesztőségtől, hogy finanszírozza a gyakornok további munkáját.” (Móricz 2013)

A Független Médiaközpont tehát 2008-ban emelt szintű, akkreditált újságíró tanfolyamot indított, a programra 11 diplomás, vagy legalább egy befejezett tanulmányi évet felmutató hallgatót vettek fel.

A képzési modulok is ehhez igazodtak:

- Emelt szintű újságírói tanfolyam (minimum 350 óra)
- Rádiós és televíziós képzés
- Angol nyelvi képzés
- Roma kisebbségi témák a médiában
- Tematikus műhelyfoglalkozások
- Szerkesztőségi gyakorlat (minimum 30 óra hetente, 5 hónapon át)

A szakmai vizsgákkal záruló két szemeszter eredményes befejezése után a hallgatók OKJ (Országos Képzési Jegyzék) emelt szintű újságíró szakképesítést szerezhettek.

Alapkérdés, hogy a roma gyakornokok a szerkesztőségekben befogadó vagy a kirekesztő attitűdöt tapasztaltak-e. (Erre kíváncsi volt Kiss Julianna is, 2009-es, „Roma önreprezentáció a médiában” című dolgozatában.) De lássuk, mit mond még Móricz Ica. *„Sokkal inkább azt hiszem, hogy a szerkesztőségekben megvolt az a jóindulat, hogy a lehetőségekhez mérten ott tartásák az újságírókat. Egy tízfős csoportból 3–4 ember maradt a szakmában, a többiek meg elmentek tanulni, vagy olyan munkakörökben helyezkedtek el, például jogászként, rendőrségi szóvivőként, ami azért kapcsolódott az újságíráshoz. Tehát összességében nem volt rossz az elhelyezkedési arány, főleg, ha nem csak az újságírást, hanem a kapcsolódó szakmákat is beleszámítjuk. És akkor ez nagyon pozitív jelenség volt, előre lendítette az egész programot. Miután a lehetőségek beszűkültek, még mindig sokan jönnek hozzánk érdeklődve, mikor indítjuk a következő csoportot... Nehezen tudjuk összeszedni rá a pénzt, Magyarországon most már egyáltalán nem. Kezdetből fogva többségében külföldi támogatói voltak a programnak, elsősorban a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány, valamint a svájci, a kanadai, a holland és az amerikai nagykövetség. Akadt magyar támogató is, a Magyar Fejlesztési Bank, egyszer az ORTT. Tavaly az Európai Bizottság meghirdette a 'Fiatal roma újságírók' programot, és ez annyiban volt eltérő, hogy rövidebb ideig tartott, már gyakorlattal bíró roma újságírók vehettek benne részt. A program két konkrét témára koncentrált: az európai ügyekre és az integrációra. A 10 fős csoportba négy olyan újságíró-gyakornok került be, akik előzőleg az említett TÁMOP-struktúrában szereztek képzést és szakmai gyakorlatot. Ketten közülük meg tudták tartani állásukat a projekt után is. Egy újságíró ezen kívül e projektnek köszönhetően egy vidéki laptól a HVG-hez került, ottmaradt és ott van a mai napig is. Ezek azok a jó dolgok, amikért az ember szívesen dolgozik. Keresem mindig, hogy hol vannak pályázatok. Ha viszont egy projektnek vége, akkor tovább kell keresni a lehetőségeket, hogy legalább mi (a Független Médiaközpont) tudjuk foglalkoztatni – például a sosinet. hu-nál – azokat az újságírókat, akik nem tudnak bekerülni nagy szerkesztőségekbe. Mert ha ezt sem csinálják, akkor egy idő után háttat fordítanak az újságírásnak. Sok tehetséges ember ment el a pályáról, akik nem tudták kivárni ezeket a lehetőségeket. A megélhetés érdekében munkát kellett keresniük. Nemrég összeszámoltam, hogy a végzőseink közül 10-en vannak külföldön. Szakácsként vagy hasonló munkakörökben dolgoznak. Hárman például külföldre mentek férjhez. Mindenki próbálkozik. Az itthoni, egykori roma újságíró-gyakornokaink közül dolgoznak a Magyar Rádiónál, a Magyar Televíziónál, a TV2-nél, a Napi Ásznál, vagy kisebb szerkesztőségekben. De pl. Balogh Attila, aki igen tehetséges újságíró, vagy tíz éve megkapta az év legjobb MTI-s újságírói díját, elvesztette állását az MTI-nél. Több mint 30 újságírói díjat nyertek végzőseink. Talán nem azért küldték el őket, mert romák voltak, de most nagyon nehéz visszakerülniük a szakmába. A Rádió C megszűnése, az RSK beszűkülése többeket sújtott a nálunk végzetek közül. A roma újságíró-gyakornoki program tehát szerintem sikertörténet és egyben kudarc is. A magyar valóság teszi azzá. Tehát itt nincs egyenes vonalú fejlődés.” (Móricz 2013)*

Az oktatás minősége alapkérdés ezekben a kurzusokban: „Az utolsó két évfolyam már akkreditált tanfolyamon vett részt, és az előírásoknak megfelelő tanrend alapján tanítottuk a tárgyakat, elég magas óraszámban. Mivel nálunk több hónapon keresztül reggeltől estig, lényegében nappali képzési formában zajlottak az órák, kompakt és sűrített oktatást tudtunk adni. Majd, amikor a diákok a szerkesztőségi gyakorlatot töltötték, havonta vagy hetente visszajártak órákra. A konzultáció, a haladás ellenőrzése nagyon fontos volt. Így a diákok egymással is tudtak találkozni. Egy gyakornok kerülhetett egy szerkesztőségbe, egyrészt, hogy ne legyenek egymás versenytársai, másrészt, hogy minél koncentráltabb figyelmet vonzzanak magukra.

A követelményeknek megfelelően tantárgyi vizsgát, záróvizsgát kellett tenniük, diplomamunkát kellett írniuk. Az első években ennyire szigorú záró követelmények nem voltak. Mindig bekértük a szerkesztőségek, tanárok véleményét, a dolgozatokat. Így az egész jól bevált rendszerre vált. A hallgatók egyébként nagyon szoros kapcsolatban maradtak egymással, egymást erősítették. A roma identitásban is, mondván, ezt végeztük, együtt csináltuk – ez is nagyon fontos volt. Speciálisan romológiai tárgyak is szerepeltek a programban – ez olyan plusz volt, ami az újságírói tanfolyamon kívül a csoportnak szólt. És volt is igény erre általában. Az utóbbi években végzetek egyébként sokkal többet tudtak roma történelemből, mint a kezdeti szakaszban. Nyilván attól függően, ki meddig jutott el a tanulmányaiban. [...] meg szoktuk hívni a volt diákokat a rendezvényeinkre. Sajnos, akik már nincsenek a szakmában, ritkábban reagálnak, főleg, ha külföldön élnek. Új projektekbe is bevonjuk őket. 2010-ben indult például a '[Színesen és elfogulatlanul](#)' című projekt. Ez az Európai Unió által támogatott projekt öt országban, Csehország, Szlovákia, Románia, Bulgária és Magyarország zajlott pár éve. Roma és nem roma újságírók dolgoztak együtt tandemekben és minden országban készült öt film. Kiválogattuk azokat a roma újságírókat, akikről úgy gondoltuk, hogy jól tudnának együtt dolgozni. A roma közösségekről készített dokumentumfilmek megnézhetők a projekt weboldalán. Tehát 25 darab, 3–5 perces dokumentumfilm született. Egy most zajló projektünkbe is bevontuk egykori diákunkat, miként a régi diákokra épült a www.sosinet.hu is. Papinot Feri, Galyas Gyuszi, Szirmai Norbi, Ligeti Laci – velük együtt találtuk ki. Többé-kevésbé mindenki megmaradt a szerkesztőségben, de többen időközben kénytelenek voltak állás után nézni. Ritkábban, de kapcsolatban állunk az egykori kiskőrösi diákokkal – Kvala Gáborral, aki közben videofilmeket készít, vagy Kunhegyesi Feróval, aki festő, táncos és tanár is egyben. Tehát azt hiszem, többé-kevésbé mindenkiről tudunk.” (Móricz 2013)

Az online média mindenütt a jövőt jelenti: „Ez a projekt elsősorban az online médiának szól, a Transition nevű cseh hírportálhoz kapcsolódik, de önállóan is él. Nyilvános rendezvényeken mi rendszeresen vetítettük ezeket a filmeket, a magyarországiakat a sosinet.hu-ra is felraktuk. Az új projektben, aminek a címe 'Romák – itthon Európában' éppen az a cél, hogy lépünk tovább, a dokumentumfilmek jussanak el a televíziókba, a hazai és nemzetközi fesztiválokra. Szeretnénk nemzetközi tévécsatornáknak is átadni.

Biztosan lehetett volna mást is csinálni, de a tőlünk telhetőt megtettük. A roma újságíró-gyakornoki program az Európai Unió 30 legjobb antidiszkriminációs médiaprogramja közé került 2009-ben. Sehol máshol nem folytattak képzést ilyen következetesen roma újságírók számára.

A 98-as képzés alapján indult program Macedóniában, Romániában, Bulgáriában és Szlovákiában. Néhány év után mindenhol abbamaradt. A mienk maradt fenn leghosszabban, és ez fontos eredmény, mert 110 újságíró végezte el, és még ha nem is mindenki maradt a

szakmában, segítette a diákokat a továbbtanulásukban vagy elhelyezkedésükben. Ez volt az egyik, előre nem látott hozadék: a továbbtanulás igénye. Másrészt a végzősök olyan szakmákban tudtak elhelyezkedni, ahol az újságírói ismereteket tudták használni. A roma újságíróprogramok Magyarországon a miénkhöz hasonló struktúrát követték: néhány hónapos intenzív elméleti képzés után fél éves szakmai gyakorlat, és ez teljes munkaidős lekötöttséget jelent. A diákok tanulmányi hozzájárulást is kapnak, hogy tudjanak koncentrálni a feladatokra. Ez nagyon fontos, mert támogatás nélkül aligha tudná bármelyikük is vállalni a 9 hónapos tanulást. Ebből következik, hogy a program költséges. Minden vidéki diáknak szállást biztosítottunk, utazási költségét fizettük, és mindenki egyformán kapott ellátmányt, a minimálbér alatt valamennyivel, ami biztosította a havi megélhetését. E program annyira intenzív, hogy mellette nem lehet dolgozni, még részmunkát sem lehet vállalni. Hátrányos helyzetűeknek nem lehet elindítani ilyen programot, ha nincs rá meg a megfelelő pénzügyi fedezet.” (Móricz 2013)

A KEJA füzetek/3 felsorolja a szerkesztőségeket, amelyek foglalkoztattak roma gyakornokokat.

„TV2, Magyar Televízió, RTL Klub, Magyar Távirati Iroda, Népszabadság, Népszava, Fejér Megyei Hírlap, Origo, HVG, Roma Sajtóközpont, Rádió C, Metropol, Magyar Rádió, Klubrádió Torony Rádió, Nemzeti Sport, Blikk, Magyar Nemzet, Pester Loyd, Diplomacy and Trade, Gyöngyösi Városi televízió, Rádió Aktív (Sátoraljaújhely), Turai Hírlap, Patria Radio (Pozsony), Vasárnap (Pozsony), „N!” nemzeti televízió (Románia), Echo TV, Független Hírügynökség, Romapage, Győri Hét, Televizija Novi Sad (Újvidéki Televízió), Zorile, Új Magyar Szó, Zi de Zi, ProTV, Associated Press.

A képzés eredményeit bemutató 2006-os összegzés szerint 1998–2006 között összesen 85 roma hallgató végezte el a tanfolyamot. A Független Médiaközpont által 2006 nyarán végzett felmérés szerint az 1998 és 2005 között végzett 71 roma újságíró csaknem 40 százaléka dolgozott a többségi médiában (a Magyar Televíziónál, a TV2-nél, az RTL Klubnál, az MTI-nél, a Klubrádiónál) és a kisebbségi médiában (a Rádió C-nél, a Roma Sajtóközpontnál, az Amaro Dromnál és mikrofrekvenciás rádióadónál), emellett a volt hallgatók további 20 százaléka média közeli szakmákban helyezkedett el (PR cégek, média képzés). A volt diákok csaknem 25 százaléka elkezdte vagy befejezte felsőfokú tanulmányait. Tudjuk, hogy több hallgatónak épp a roma újságíró-gyakornoki program adott ösztönzést a továbbtanulásra.” (KEJA füzetek / 3, 2007)

A Roma Produkciós Iroda

A Roma Produkciós Iroda 2006 óta három évfolyamon képzett roma médiamunkásokat, a képzés 15 résztvevője közül 8 helyezkedett el később a többségi médiában. A Roma Produkciós Iroda gyakornoki programja az MTV-vel kötött megállapodás révén indulhatott el, amelyhez a harmadik évfolyam indításakor a Magyar Rádió (MR) is csatlakozott. Így a gyakornokok elsősorban az MTV és az MR szerkesztőségeiben tevékenykedtek a képzés ideje alatt, és később ezeken a helyeken is ajánlottak fel nekik állást.

A Roma Ösztöndíjas Médiaprogram kiválasztási és oktatási mechanizmusát így foglalja össze a KEJA füzetek/3: „A szakmai zsűri ötven egyetemi és főiskolai hallgató – sokszor többdiplomás jelentkező – közül választotta ki azt az öt fiatalt, akik részvételével kezdetét

vette a program. Minden gyakornok mellett úgynevezett tutor dolgozott, aki személyesen követte egy-egy jelölt szakmai előmenetelét. A 'tanév' sikeres elvégzése után a legkiválóbbak az MTV munkatársai lehettek.

A programelemek

„Az öt gyakornok – egy éven keresztül – meghatározott időt töltött el a köztelevízió különböző szerkesztőségeiben. Megtanulták a gyártási és működési folyamatokat, valamint televíziós újságírói ismeretekre tettek szert. Gyakornoki ösztöndíjat kaptak, hogy teljes mértékben a tanulmányaikra tudjanak koncentrálni és az elméleti alapoktól kiindulva egészen a gyakorlati készségekig, elsajátíthassák a szalmát. A gyakornokok havi 10 000 Ft ösztöndíjban részesültek.” (KEJA füzetek 3, 2007)

Joka Daróczi János így vall a Produkciós Iroda megszületéséről és működéséről:

„Ez egy 2010–11-ben elindított EU-s pályázat volt, ennek előzménye 2005-ös. Klein Judittal találtuk ki közösen, aki akkor a főnököm volt, az MTV Kisebbségi Műsorok szerkesztőségének vezetője, és arról beszéltünk egy kávé mellett, hogy milyen fontos az, hogy a közmédiában roma származású emberek legyenek. Mivel korábban a Roma magazinba sok fiatalot hívtunk be, nem volt még akkor olyan szigorúan véve a mikrofon engedély, tehát nemcsak az állhatott kamera elé, akinek erről papírja volt, hanem volt engedélyünk arra, hogy kipróbálhassunk arcokat. 2005-ben beszéltem a körzeti híradó akkori vezetőjével, mondtam neki, hogy van itt egy tehetséges fiú, jó lenne, ha megnéznétek, nagyon örülnék, ha dolgozhatna a körzeti híradóban. Ez a fiú a Roma Sajtóközpontban dolgozott akkor, és kiválóan írt. Azt mondja nekem ekkor Laci: 'Te ide figyelj! Most melyik nem romától vegyem el a kenyeret?' Gondolkodtam magamban, hogy alapjában véve neked igazad van, de nekem is igazam van. Az egyik része nem kenyérkérdés kell legyen, ez egy társadalmi kérdés, és ha itt vannak tehetséges emberek, akkor azoknak teret kell adni. És akkor a Laci behúzza a keziféket, és akkor a Judittal kitaláltuk, hogy csináljunk egy gyakornoki programot, amire nem fogják azt mondani a főszerkesztők, hogy ne jöjjenek be, hanem tegyük ezt hivatalossá. Megkerestem akkor a Göncz Kinga esélyegyenlőségi minisztert, kértem tőle annyi pénzt, hogy el tudjuk startolni ezt a gyakornoki programot. Akkor kaptunk 4–5 millió forintot, meghirdettük a magazinban, csináltunk spotokat a MTV különböző műsoraiba, hogy indítunk gyakornoki programot. Öt embert felvettünk, ötre volt pénzünk. Ez volt az első kör, amibe egy részről olyan emberek jelentkeztek, akik egyetemet, főiskolát végeztek, de a legnagyobb probléma az volt, az akkori televíziós rendszerbe sem lehetett romáknak besétálni még akkor sem, ha volt kapcsolat. Mivel Rudi Zoltán volt akkor az elnök és hivatalossá tettük az utat, elindult az első gyakornoki program. Az öt helyre több mint 50-en jelentkeztek az ország különböző részeiből. Úgy hirdettük meg, hogy diplomás vagy diploma közeli állapotban lévő fiatalokat keresünk. Hirdettük a Magyar Televízió különböző műsoraiban, rendszeresen a Roma Magazinban, és talán még a Rádióban is, a Kossuth Rádióban, és a napilapokban is hirdettünk. Igyekezünk ezt minél szélesebb körben kiterjeszteni. Nagyon sok ismerősöm keresett meg, hogy neki az ismerőse gyereke... Mondtam nekik, hogy örömmel várom mindenki gyerekeit, de tudomásul kell venni, hogy ez egy verseny lesz és a versenyben a legjobbakat fogjuk kiválasztani. Az első évben megcsináltuk kétlépcsősre a felvételit, utána már csak nehezítettük a felvételt. Az első körben egy kérdőíven arról adtak számot, hogy mennyire felkészültek a világ és a romák dolgaiban. De ugye nem roma újságírókat kerestünk, hanem olyan romákat, akikből újságírók

lesznek az élet különböző területein. Szóltam minden ismerősömnek és persze ennek a fiúnak is, Berkes Bélának. Ő be is került a programba, és azóta is a tévében dolgozik.

Elindult a képzés. A különböző szerkesztőségekre szerveztük meg, hogy oda bekerülnek. Az első programunk lényege az volt, hogy minden fiatal mellett volt egy, a televízióban dolgozó gyakorlott újságíró, akinek az volt a feladata, hogy fogja a kezét és rángassa magával és tanítsa meg neki azt, amit ő tud, hagyja, hogy ellesse tőle a tudást. Ezt a programot jól fogadták a kollégák, kitűnően működött az első körben, és mind az öten benne maradtak a televízió programjában, többségük ma is ott dolgozik. A második évben már a Rádióba is bekapogtunk, a Kerényi Gyuri volt akkor ott, a Marcsi is így került akkor oda, a második körben. Három lány volt akkor a Rádióban, a Rita és volt egy harmadik is, akik közül ketten a Varga Ilonkához kapaszkodtak, amitől én téptem a hajam, mert kértem őket, hogy ne oda kapaszkodjanak. A Marcsi volt az egyetlen, aki azt mondta, hogy én megyek ide is, meg oda is. Mondtam nekik, hogy az egy nagyon szűk terület, nagyon nehéz lesz bekerülni, de a többi műsorba esélyetek lesz. A Báthori Robi először Kézfényezett, aztán elkerült az RTL Klubba, és aztán került a Rádióba.

Tehát azt mondtuk Rudinak, hogy normális helyzetben a közmédiának 6–8 százaléka roma kell legyen, ennek ellenére voltunk ott hárman a roma műsorban romák, és más műsorkészítő nem is nagyon volt. Ezt a helyzetet a Rudi Zoli elismerte és nyitott, és volt annyi pénzünk, hogy egy évig bent tudtuk tartani ezeket a fiatalokat. Ez elegendő volt ahhoz, hogy megtanulják a szakmának az alapjait, és utána lehetőséget kapjanak, hogy továbbfejlessék magukat. És a második körben így maradt bent a Marcsika és ma is kimondottan jól működő munkatársatok.

Aztán ez a nagy programunk teljesen más volt, mint az korábbi. Mi ezt kicsiben csináltuk, nem volt hozzá apparátusunk. Tehát azt a pénzt, amit kaptunk, arra fordítottuk, hogy a gyakornokoknak ösztöndíja legyen. A Rádióval is olyan szerződésünk volt, mint a Televízióval. A csavar az volt, hogy a három lány közül csak egyet tartanak meg, a gazdasági válságra és arra hivatkoztak, hogy a Rádióknak nincsen pénze. Az a véleményem, hogy ahhoz, hogy roma szakemberek nevelődjenek, és ne csak papíron, ameddig csak a program tart, ehhez tisztességesen kellene kezelni az ügyeinket. Annak ellenére, hogy ez a program úgy indult el, hogy sikereket tudott felmutatni, mire a szökkenő szárba ért volna, gyorsan elfürészelték és elszáraztották. Utána jött az Európai Szociális Alap, tehát a Partners-szel nyertünk egy ESZA programot, aminek több része volt. Itt mi a képzésből kiestünk, csak a gyakorlati részében voltunk jelen. Az egyik nagy partner a Partners Hungary volt, aztán a Roma Sajtóközpont és a mi alapítványunk. Korábban nem kellett filmeket csinálnunk, az ESZA programban 15 fiatalot vettünk fel. A pályázati kiírásban az szerepelt, hogy érettségivel lehetett bekerülni, de preferáltuk a képzettebbeket. A kiírásban elősegítettük a hátrányos régiókból érkezőket, egy-két helyet biztosítottunk nekik régióként. Tehát nem a legjobb 15-öt vettük fel, hanem kettőt Baranyából, kettőt Borsodból, kettőt Szabolcsból, stb. Ez az EU követelménye volt, de nagyon szerencsétlenül jött ki. OKJ-s bizonyítványt adtunk az embereknek. Korábban nem adtunk, mert már volt, vagy nemsokára meglett a diplomájuk. Azt mondtuk, hogy papírt nem adunk, de állást igen.

Volt egy 6 vagy 8 hónapos elméleti képzés, amit teljesen a Partners Hungary szervezett. Ott azok a szakemberek tanítottak, akik általában az OKJ-s képzéseken szoktak. Roma pedagógusok nem abban a számban voltak ott, ahogyan kellett volna. Ez már akkor kezdett nagy elfoglaltsággal járni, a tévé mellett nehéz volt. Én ugyan nem tanítottam őket, de klubot szerveztem nekik. Baráti alapon jöttünk össze minden második hétvégén. Ide azokat is meghívtam, akiket szerettem volna, ha ők is megismernek és romák. Tehát a korábban végzett

gyakornokokat rángattam oda, mert ők tudták elmondani a legjobban, hogy mire kell és mire nem kell figyelni. Deák Évák szervezték az újságírókat. A diplomaátadásnál ők már gyakorlaton voltak. Az elméleti képzés után mentek a gyakorlatra, de a vizsgára valamit kellett készíteniük. Mi szerveztük meg, hogy hová menjenek, így volt gyakorlatunk a Távírási Irodánál, a Népszabadságnál, az MTV-ben, a Hír24-nél, a Rádióban nem volt. Akkor volt a vezető váltás és már korábban sem voltak nagyon kedvesek, így úgy gondoltuk, nem kell nekünk oda menni, ahol nem fogadnak szívesen. ...partvonalon kívülre kerültem én is. Az alapítványnak nincs semmi munkája most, így nem csinállok semmit.” (Joka Daróczi 2013)

Itt is feltettem azt a kérdést, amit majd a kutatás következő részében az újságíróktól szeretnék megtudni. Minek köszönhető, ha valakinek sikerült megkapaszkodnia a pályán? „Szerencsének. Persze szükség van a tehetségre is, de nem ez az elsődleges. Kik veszik körbe, ki azok, akikkel a jó sors összehozta. Ezen múlik, hogy ott tudott-e maradni vagy sem. A tévében most van három fiúnk, Pusztai Krisztián operatőr, Orsós Robi a Híradóban riporter, és Pap Robit pedig kirúgták, tehát nem alkalmazták végig, pedig szakirányú diplomája van. Krisztiánt is kirúgták, de visszavették és olyan három havi szerződésekkel van ott. A Híradóba kellett egy cigányfiú, akit fel tudnak mutatni, mondják, hogy ez a jobboldalnak a cigány arca. Amivel persze nem értek egyet, mert nincsen olyan, hogy jobboldali vagy baloldali újságíró, az újságírónak az a feladata, hogy kontrollálja a politikát... Az elmúlt két évben olyan tanulási folyamaton mentem át, mert az megint más, ha az ember elmegy egy idegen cigány közösségbe, és meghallgatja, és ha elég érzékeny, akkor ráhangolódik és csinál egy tisztességes anyagot. És megint más, ha az ember belekerül ebbe a cipőbe és saját magad látod, hogy nincsenek utak, és nem azon múlik, hogy te alkalmas vagy-e valamire vagy nem, vagy akarsz-e túllépni dolgokon vagy nem, hanem csapdák vannak, és bármerre mész, mindig arra lépsz rá. Vidéken olyan kiszolgáltatottságban élnek, nemhogy jól éljenek, hanem hogy jóllakjanak... Hála Istennek, hogy kitalálták ezt, hogy az interneten lehet a közösségekhez szólni. A kezdet kezdetén megcsináltam a www.amenca.org csoportot, aminek most már több mint 6000 tagja van. És általában az okostelefonnal járok különböző helyekre és két-három perces videókat csinállok vele. Olyanokat, amiket az emberek szívesen megnéznek, azok a rövid anyagok. Például voltam egy rendezvényen, amit a Setét Jenőék találtak ki, hogy csinálnak egy roma közvélemény-kutatást, amiben csak romákat akarnak megszólítani. Ezt felvettem, a számítógépen összeraktam belőle három percet, szétszórtam a különböző csoportokba. Az emberek jelezték, hogy szeretnének ebben részt venni. Hiszek abban, hogy a kereskedelmi csatornák szerepe néhány éven belül át fog alakulni, már most is látható, de nem lesz az a hierarchia, hogy ők mondják meg, hogy merre kell menni. Ha akarja a hatalom, ha nem, mi beszélünk egymással, fotót mutatunk, meg videót mutatunk, és ehhez már nem kell, hogy különösen nagy tudása legyen az embernek. Új média, és bele akarunk szólni ebbe, ha már a másikba nem tudunk beleszólni. A rendszerváltás óta vannak itt különféle roma szervezetek, akik a romák nevében nyilatkoznak és beszélnek, és mivel az egész országban mindenhol vagyunk, nem alakult ki párbeszéd. Az internet ezt a párbeszédet elősegítheti. Egy új tanulási folyamat zajlik a neten, vitázunk, összeveszünk, kibékülünk, de mindenképpen – ami a legfontosabb – kapcsolatba kerülünk egymással. Mi, romák soha nem voltunk egy egységes nagy halmaz az elmúlt 1000 évben, ennek nyelvi, területi, és idő határai vannak. Igazából, akár hiszed, akár nem, sok esetben jobban kötődünk a többséghez kulturálisan és mindenféle szempontból, mint egymáshoz. Ha az előítéleteket és a szegénységet eltüntetnék, nem lenne látható különbség a romák és a nem romák között. Mint ahogyan ez meg is történik nagyon sok olyan családban, akiknek szerencséje volt, és olyan szakmát, tudást tudott szerezni, amiből meg tud élni. Azokon a településeken, ahol az integrációt évtizedekkel korábban komolyan vették, ott ma nincs roma és nem roma között különbség. Na, ezt kéne, hogy megtanítsák az újságírók a társadalomnak, mert én hiszek abban, hogy az újságíróknak

nem az a dolga, hogy a pártokat kiszolgálja és a hatalom farvizén erőt, előítéletet gerjessen, hanem az, hogy lásson és gondolkodjon előre, sok esetben a politikusok helyett is.” (Joka Daróczi 2013)

A KEJA füzetek/3 így ír erről a programról: „A Magyar Televízióban először 2002-ben jutottak szerephez romák, amikor is a TV csatornán megkezdte működését a ‘Patrin’ magazin. Akkoriban a ‘Patrin’ magazin stábjának tagjain kívül más szerkesztőségekben nem dolgoztak romák. A magazin 2005-ben elnyerte a Kamera Hungária fődíjat, majd a kitüntetéssel együtt járó százezer forintból létrehozták a Roma Produkciós Irodát.

Az akkori Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi miniszter, dr. Göncz Kinga, a Roma Produkciós Iroda Alapítvány vezetője, Joka Daróczi János, a Partners Hungary Alapítvány igazgatója, dr. Herbai István, valamint Rudi Zoltán, a Magyar Televízió elnöke, 2005. december 8-án írták alá a Roma Ösztöndíjas Médiaprogram elnevezésű együttműködési megállapodást.

A program azzal a határozott céllal jött létre, hogy lehetőséget biztosítson roma újságírók és műsorvezetők számára, hogy megjelenhessenek a televízió-képernyőn, dolgozhassanak a kamerák mögött, és egyedi látásmódjukkal, érzékenységükkel segítsék a hiteles romakép kialakítását a médiában.” (KEJA füzetek 3, 2007)

Kiss Julianna éppen az ebben a programban részt vevő roma újságírókat kereste meg és készített velük interjúkat 2009-ben. Érdekes megint idézni dolgozatából. Lehetőségek és korlátok, ahogy a többségi médiában dolgozó kisebbségi munkatársak látják: „SZ. J. szerint komoly problémát jelent, hogy nem fontos ez a kérdés a döntéshozók számára. Nem érdekük a helyzet megváltoztatása, hiszen a jelenlegi szituáció biztosít számukra megfelelő hatalmat. Sérelmezte, hogy bár tárgyalások szintjén állandóan szó esik egy roma műsorvezető szerepeltetéséről, valójában soha nem történik előrelépés. Kifogásolta továbbá a kisebbségi műsor helyzetét az adó struktúrájában. ‘Az MTV-nek nem fontos a roma műsorvezető. A képernyő olyan hatalom, hogy aki megkaparintja, nem akarja elengedni... A Roma Magazin nem éri el az embereket. Ha ezt komolyan gondolják, miért nem ismétlik szombaton? Ha nem lenne törvényben leírva, már ezt is kinyírták volna.’

Többen kifejtették, hogy bár a többségi médiában dolgozhatnak is romák bizonyos számban, döntési pozíciókba nem kerülhetnek. Eszerint a többségi munkahelyek befogadóképessége csak egy adott határig működhet, a nagyobb hatalommal bíró pozíciók elérhetetlenek a romák számára. ‘Éreztem egy feszültséget, amikor jött a következő gyakornok. Van egy határ, amíg beveszi a gyomruk, fölötte nem, de ez megint csak megérzés.’ (B. B.)

Nem mindenki tekintette azonban megváltoztathatatlannak a szituációt. B. J. látja a fejlődés esélyét. ‘A tévénél nagyon kevesen vagyunk, de valamilyen szinten elindult ez. Ha nem adtak volna nekünk esélyt, nem lehetnénk itt. Itt elindult valami kezdeményezés.’ Többnyire azonban a közelgő kormányváltás miatt negatívabb jövőt jósolnak. Bár saját állásukat nem kifejezetten féltik, a helyzet javulását sem tekintik reálisnak a következő években. ‘Itt is nagy söprés lesz, de engem nem fognak kirúgni, mert kelleni fog a cigánygyerek. Csak azt gondolom, hogy olyan helyzetek elé fognak állítani, amit nem fogok vállalni, nem fogok cigánybűnözésről riportot csinálni... De különösebben nem foglalkoztat, mert gyomorgörccsel nem lehet dolgozni.’ (B. B.)

[...] Az interjúalanyok többsége említette a média e tulajdonságainak negatív szerepét a romák ábrázolásában. B. M. megjegyezte a hírverseny és az időhiány jelentőségét, amely a komoly tényfeltáró anyagoknak nem kedvez; kiemelte továbbá a konfliktusosság problematikáját. *‘Kenyeret és cirkuszt. A cirkusz része abszolút ott van. ‘ B. R. szintén hangsúlyozta a hírműfajok sajátosságait, mint az ingerküszöb, a nézettség fontossága. ‘Vér kell, hogy folyjon, ennyi. Valakinek meg kell halnia. ‘*

B. R. szerint, bár mindkét kereskedelmi csatorna hangsúlyozza az elfogadás, a valóság-hű bemutatás fontosságát, ez a mindennapi műsorgyártásban nem mutatkozik meg. Ezt többnyire a rohanás, az időhiány problémájával magyarázzák, azonban B. R. ezt kifogásnak látja, hiszen *‘ideje már mindenkinek lett volna rá, a rendszerváltás óta azért eltelt húsz év. Lett volna arra az osztársadalomnak már ideje, hogy mindenki a saját fejében picit átmossa ezt az egész képrendszert, hogyha azt mondjuk, hogy cigány, akkor ne azok a képek jussanak az eszükbe. ‘*

Az állami csatornák esetében többen kifejtették, hogy a közszolgálatosság révén árnyaltabb kép érhető el. Azonban néhányan kétségeiknek adtak hangot a valóságban tapasztalható közszolgálatosságról. *‘Az MTV közszolgálati televízió, de sajnos azt gondolom, hogy a szemlélettel van a probléma. Azt nézik, hogy mi van a kereskedelmi médiában, ennek fordítva kéne működni. ‘ (D. T.)” (Kiss 2009: 26–28.)*

A cigánymédiák tapasztalatairól Puporka Lajos újságíró, a Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány elnöke maga is képzést tartott. Megnyerték az első, jelentősebb magyarországi társadalmi EQUAL Programot, és ennek keretében 2005–2008-ig képeztek roma megmozgásszerű fiatalokat (20 főt), és felépítettek egy televízió stúdiót a Bacsó Béla utcában, ami még most is működik. Puporka Lajos így beszél minderről: *„A roma önszerveződés hazánkban viszonylag új keletű kezdeményeződés. A cigányság a rendszerváltást megelőző években kezdte felfedezni magát, és ekkor hoztak létre különböző szervezeteket, amelyek saját médiumokat alapítottak. Ezek a lapok egy-egy vezető politikus köré szerveződtek.*

Az új roma vezetők kezdettől fogva egy-egy nagy, többségi politikai irányzat mellé álltak. Ez a politika nem engedte a roma mozgalmakat függetlenül működni, és gyakorlatilag befolyásolták a kisebbségi szerveződések működését. A legelső roma újság, az 1986-ban megjelent Romano Nevipe (Cigány Újság), amely nem érte meg a rendszerváltást. A szocializmus bukását követően 1990-ben alakult meg a Phralipe (Testvériség), melynek főszerkesztője Osztójkán Béla volt, aki erősen köthető volt a baloldalhoz. Az újság a főszerkesztő politikai és kisebbségi nézeteit közvetítette és 2000-ben jelent meg utoljára. 1991-ben jelent meg az Amaro Drom (Mi Utunk), amely a Zsigó Jenő által vezetett Roma Parlament médiuma volt (Zsigó is a baloldali politikai irányzathoz tartozik). Sajnos, ez a magas szakmai színvonalú újság is már a múlté, mint ahogy a mögötte álló szervezet is csekély aktivitást mutat. A Kethano Drom (Közös Út) újságot a Magyarországi Cigányok Érdekszövetsége adja ki, az újság Rostás-Farkas György vezetése alatt működik, aki korábban az MDF-hez kötődött. Az újságnak az interneten megtalálható friss száma. A Lungo Drom (Hosszú Út) című újságot a szolnoki székhelyű Oktatási és Továbbképzési Központ Alapítvány működteti, és a Farkas Flórián Fideszes országgyűlési képviselő által vezetett Lungo Drom roma szervezet lapja. A lap azóta valószínűleg megszűnt. Létezik még a Farkas Flórián vezette Országos Roma Önkormányzat Európai Ut című lapja.

A felsorolásból kitűnik, hogy mára csak két újság él, és mindkettő valamilyen szinten jobboldali politikai irányzathoz köthető. Mindezzel csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy azok a folyamatok, amelyek a mai magyar médiát jellemzik (pártosodás, politikai

befolyásolás), nem kerülnek el a kisebbségi médiát sem. Ez különösen igaz az Európai Út című lap esetében, amelyben csak a kormányzat jelenik meg. Általánosságban a roma lapokról tudni kell, hogy rendkívül csekély az olvasottságuk, és alacsony a szakmai színvonaluk is. Terjesztésük szervezetlen, újságárusnál egyik lap sem kapható. Postai úton kerülnek továbbításra, ha egyáltalán továbbításra kerülnek. Ezek az újságok korábban a Nemzeti Etnikai és Kisebbségi Közalapítvány [a megszűnt közalapítvány feladatait jelenleg a Wekerle Sándor Alapkezelő látja el – a szerk.] támogatásából éltek, de a közalapítványt 2011-ben megszüntették, és azóta nincs finanszírozó. Csak a felsorolás kedvéért, léteztek még olyan folyóiratok, amelyek egy számot vagy néhány hónapot működtek. Ilyen volt a Rom Som (Ember Vagyok), a Cigányfürő, a Polgárjogi Füzetek, stb.

Nem jobb a helyzet az elektronikus médiában sem. A Magyar Rádióban az első kisebbségi műsor 1953-ban jelent meg horvát és szerb nyelven. 1998 óta mind a 13 kisebbségnek készít magazinműsort a közszolgálati rádió. A cigány magazin korábban a Kossuthon, jelenleg az MR4-en fogható, gyér a hallgatottság mellett. Kiemelésre méltó a magazin szerkesztője, Varga Ilona neve, aki talán az egyetlen, mikrofonengedéllyel rendelkező beás újságíró. Meg kell még említeni a Rádió C-t, ami 2011-ben szüntette be adását, és ami az első független roma médium volt Magyarországon. Nagyjából egy éven át a Rádió C főszerkesztő-helyettese voltam, így viszonylag jól ismerem működését, mindennapi tapasztalatait, az elkövetett hibákat, amik a bezárásához vezettek. Televíziós programok közül a Magyar Televízió Roma Magazinja az egyetlen, amely működik. Ez a félórás magazin hetente egyszer jelentkezik, kulturális tematikájú, nagyon kevés romani beszéddel.

Léteznek még internetes weboldalak is, amelyek közül csak a működő hírszolgáltatókat sorolom fel. Így a Romnet.hu, amelynek szerkesztője Báder Csaba. Ő Kanadába emigrált, de onnan is működteti a honlapot. Ez főként a többségi médiából átvett híreket tartalmazza. A Független Médiaközpont által működtetett Sosinet.hu (so si - mi van) egy közösségi portál, kevés politikával és inkább pozitív szemlélettel.

Ezen felül léteznek még roma hírügynökségek is, amelyek közül a legismertebb a Roma Sajtóközpont. Én is itt kezdtem a szakmát, és csak jót tudok róla írni, de az utóbbi időben a szervezet jelentős anyagi gondokkal küzd, és mire befejezem a dolgozat írását, szerintem már csak múlt időben beszélhetünk tevékenységéről. Tudom, hogy néhány médiumot kihagytam a felsorolásból. Ennek az oka az, hogy gyakorlatilag már nem üzemelnek, illetve amíg dolgoztak is, jelentősen nem befolyásolták a roma közéletet. A médiumokra általánosan jellemző (kivéve a két közszolgálatit), hogy pályázatokból éltek és élnek. Piaci alapon egyik sem tudott fennmaradni. Nem képesek önállóan pénzt termelni és önálló roma politikát kialakítani, esetleg érdekeket képviselni. Azt gondolom, hogy az összes médium közül a Rádió C fejtette ki a legnagyobb társadalmi hatást. Ezt Budapesten mindenki ismerte és kereste is, ha jó cigányzenét akart hallgatni.” (Puporka 2013)

A „hol vannak a romák a médiában, médiából?” – kérdésre a választ csakis történeti visszatekintéssel kezdhethetjük.

„A rendszerváltást követően fogalmazódott meg a roma újságírás igénye, az akkor megjelenő kisebbségi lapok miatt. A fiatal demokráciában a kialakuló roma értelmiség és a romló viszonyok felhívták a figyelmet arra, hogy gyakorlatilag ebben a szakmában nincsenek romák. A romák alacsony aránya az intellektuális szakmákban történelmi okokra vezethető vissza, ugyanis az iskolázottsági mutatójuk messze elmaradt az átlagtól. A roma újságíróképzésben jelentős szerepet a Roma Sajtóközpont 1995-ös megalapítása játszott. A Csalog Zsolt

irányította intézmény már első évében megkezdte fiatal újságírók képzését. A tanfolyamokat szinte évente szervezték, amelybe később bekapcsolódott a Független Médiaközpont is, és ez máig tart. Médiatanfolyamot szervezett még a Fekete Doboz Alapítvány, illetve a Magyar Televízió és az általam vezetett KEJA is. A KEJA hat éven át a Kodolányi János Főiskolával közösen szervezte a médiaképzést, ezen felül 2006-ban az Equal program keretében, és 2011-ben a TÁMOP 5. 5. 4 program keretében is szerveztem OKJ-s tanfolyamokat, csekély eredménnyel. A sikertelenség legfőbb oka az, hogy a kiképzett fiatalok képtelenek voltak a szakmában elhelyezkedni. Ennek fő indoka a média rendkívül zárt világa. Az utóbbi három-négy esztendőben az MI is indított médiaképzést roma fiataloknak, ám a cégnél dolgozó romák száma nem emelkedett. Tavaly több fiatalt is felvettek a képzésekből, de ezzel egy időben elbocsátották a tapasztalt roma munkatársakat. A televíziónál gyakorlatilag öt-hat roma dolgozik a több ezer foglalkoztatott között. A köz- és kereskedelmi média vezetői között nincsen roma. Meg kell még említeni a Rádió C-t, ami sosem indított újságíró képzést, ennek ellenére jelentős szerepet töltött be a roma médiamunkások számának növelésében. A fiataloknak ugyanis munkát biztosított, és lehetőséget adott arra, hogy megtanulják szakmájukat. Véleményem szerint ez a követendő példa, és soha többet nem fogok hasonló képzési programokat indítani anélkül, hogy biztos munkát tudjak garantálni. Ezzel ugyanis nem csak a pénzt költjük értelmetlenül, hanem emberi sorsokat is tönkreteszünk. Egy fiatal előtt elhúzzuk a mézesmadzagot, meg is tanítjuk őket vágni, riportot készíteni, de végül kénytelenek vagyunk beismerni, hogy nincs számukra munka. Gyakorlatilag egy kudarcélménnyel gazdagítjuk a jelentkezőket. Azt gondolom, hogy egy roma televízió egy olyan intézmény lehet, ami alkalmas a roma újságírás utánpótlásának a kinevelésére.” (Puporka 2013)

Egy újabb kísérlet, a Buvero program

Nem hagyhatjuk ki Kalas Györgyi 2013. augusztus 2. pénteki cikkének ismertetését sem, amit az Index online hírportál közölt.

„Tizenkét cigány lány vehetett részt egy kéthetes médiatáborban a Buvero program jóvoltából Dunabogdányban. Elsajátíthatták az újságírás alapjait, megtanultak filmezni és vágni. A cél, hogy a társadalom legelnyomottabb rétege is hallatni tudja a hangját a médián keresztül és esélye legyen ebben a szakmában. A program sikeres, az ország különböző, hátrányos helyzetű térségeiből érkezett roma lányok úgy érzik, most már magabiztosan tudnak a kamera elé állni, és egy új világ tárult fel előttük.”

Első hallásra furcsának tűnhet, hogy csak lányokat várnak egy táborba, de Bársony Kata, a Romédia Alapítvány igazgatója és a roma lányoknak újságírást oktató tábor szervezője szerint ennek komoly oka van. A fiatal roma nőkben van ugyanis jelenleg a legnagyobb elfecsérelt társadalmi tőke. Emellett az is tény, hogy a roma kultúra alapvetően verbális, vagyis a kimondott szavakon, nem az írott szövegeken alapul, a történetmondás központi szereplői pedig a nők. Így ők képesek arra, hogy közvetítsék kultúrájuk fontos elemeit a többségi társadalom felé. Ráadásul a média szereti a szép lányokat, így nagy lehetőség lehet a fiatal roma nők számára.

A [Buvero programmal](#) (a szó jelentése kagyló) elsősorban azokat szerették volna megcélozni, akiket kifejezetten érdekel a média világa, szeretnének itt dolgozni. Az ő jövőjük szempontjából nagy segítség lehet egy ilyen tábor. A résztvevők a tábor két hete alatt

megismerkedtek az újságírás és a filmezés alapjaival, megtanultak vágni is, így akár saját környezetükbe visszatérve, egy okostelefon segítségével tudnak majd filmeket készíteni általuk fontosnak tartott témákról.

A képzés végén a lányok csoportokra osztva háromnapos forgatásra indultak vidékre, hogy összerakjanak egy ötperces filmet, az első saját rövidfilmjüket. A három legjobb lány elmehet Belgrádba, az ifjúsági médiatalálkozóra. ...

’Fő az önbizalom’

Galyas Gyula újságíró, a tábor egyik csoportvezetője – aki egyébként maga is roma származású – szintén úgy véli, hogy a roma kultúrában a nők elnyomottabbak és bátortalanabbak, ezért nagyon fontos lenne, hogy némi önbizalomhoz jussanak. Rámutatott, itt nem az az elsődleges cél, hogy minden lány, aki itt van, a médiában helyezkedjen el.

A cél az, hogy a cigányok sokkal jobban megjelenítsék magukat, hogy információkat közöljenek magukról, akár csak a Facebookon. Bársony Kata szerint is az a fő cél, hogy ezek a lányok aktívak maradjanak az online világban.” (Kalas 2013)

„Szörfölő romák” – egy új lehetőség

„Közösségi oldalak, internetes rádió, tévés, rádiós magazinok online: romák a neten.”

2012. április 11-én ezzel a címmel tartottak rendezvényt a Docuartban, a Ráday utca 18-ban. A többségi médiából kiszoruló vagy az új közösségi médiára a digitális térben rábukkanó romákról volt szó.

Érdeemes felidézni az este programját, a meghívó programfüzetében olvashatók segítségével:

„Pódiumbeszélgetés, a következő résztvevőkkel

- Sosinet. hu, romnet. hu, romapage. hu, kaskosan. com,
- c-press. hu, Facebookon: roma csoportok,
- Rigoradio. hu, c-street. hu (Facebookon),
- MTV- Roma Magazin, Magyar Rádió: Jelenlét-kultúra, közélet, Mr4 - romasáv

Az internet mint társadalompolitikai eszköz az esélyegyenlőségért

A jelen alkalom kissé rendhagyó esemény lesz, ahol a beszélgetéseket különböző bejátszásokkal és filmrészletekkel szeretnénk illusztrálni, mint például a C-street rádióról készült riporttal.

Romák a facebookon

Mára már egyre több helyen van jelen az internet a legkisebb falutól a nagyvároson át egészen a romatelepekig. A közösségi oldalakon is egyre aktívabbak a romák. Az egyik ilyen roma közösségi oldalon működtetett fórumgazda lesz az egyik vendég.

vendég: Joka Daróczi János

Roma internetes rádió

C-street ha már nincs C-rádió...

Ez a gondolat hívta életre azt az internetes roma rádiót, ami a rádió-c-s úrt próbálja betölteni.

Vendég: DJ-Spag a Roma Magazintól; Film: C-street rádió

Interaktív és csetelő romák

Egy-két kattintás erejéig, virtuálisan belelapozunk, behallgatunk és belenézünk a romákról, romáknak és nem romáknak szóló, interneten elérhető felületekbe.

„Együtt-szörfölés”- re invitál:

Baranyi Mária – szerkesztő-riporter (Jelenlét Roma Kulturális Magazin - Kossuth Rádió)

Moderátor: Baranyi Mária – szerkesztő-riporter (Jelenlét Roma Kulturális Magazin - Kossuth Rádió)

Meghívott vendégek: Joka Daróczi János – fórumgazda

Jánoska István (DJ-Spag) – Roma Magazin

Zsiga Ottó – cset.hu, ezen belül található a Cigányszoba, a Rigó Rádió egyik kitalálója, megálmodója”

Jelen voltam a beszélgetésen, ahol megfogalmazódott, az „identitás feletti kontroll” visszaszerzésének lehetséges módjaként az internet nyilvánossága, az online média világának tudatos használata mint az önreprezentáció eszköze.

Az alábbiakban néhány sorban összegezem a romák és a média viszonyát. A kutatás további szakaszában a sikeres újságírókkal szándékozom interjút készíteni, valamint tervezem a médiavezetők, döntéshozók megkérdezését. A téma feldolgozásánál fontosnak tartottam, hogy lehetőleg ne csak kiragadott szövegrészeket ismertessek, hanem az interjúk íve és az alanyok stílusa is követhető legyen az olvasó számára.

Kiindulópont és megállapítások

A roma önreprezentációban fontos szerepe lenne a roma professzionális újságíróknak és az online világban eligazodó civileknek is, akik az új médiát készségként használják.

1. A romák megjelenése a médiában sokévnnyi késést mutat. Az első roma újság 1986-os jelent meg, a hazai közmédiában pedig a Rádióban 1988-ban, a Televízióban 2002-ben jutottak szerephez romák. Ez a megkésettség azért is nagyon jelentős, mert éppen ebben az időszakban válik a médiafogyasztás az elsődleges információforrássá, viselkedés-meghatározóvá, mintaadóvá; ekkor nő meg jelentősen a szocializációban betöltött szerepe.
2. Sem a többségi médiában nem találunk jelentős roma önreprezentációt, sem a saját – roma – média nem működik hatékonyan, vagy már nem is létezik.
3. A roma megkésettség miatti, szociokulturális okokra visszavezethető kései belépés a szegmensbe további hátrányokat jelent.
4. A romák médiában való megjelenése sokáig – majdnem a legutóbbi időszakig – gettóműsorokra korlátozódott, vagyis a roma magazinok számára dolgoztak fel elsősorban roma témákat. Ez nem segítette a szakmai emancipációt, legfeljebb a roma identitás megerősödését jelenthette, ugyanakkor ahhoz kevés volt. Pusztán a politika számára adott legitimitációt, mert felmutatható volt a romák jelenléte a médiában, de arányuk és szerepük csekélyége ennél többet nem jelentett.

„Egy cigány újságírónak, aki újságíró vagy médiadiplomát szerez, nincs ráírva a papírajaira, hogy kérem szépen, ez csak cigány tárgyú műsorok és riportfilmek készítésére, cigánytárgyú cikkek írására jogosít fel. Mégis afféle rezervátumba kényszerül a lapoknál is a cigány közíró.” (Varga 2011)

A rendszerváltás után megjelenő roma újságíró-képzések szintén a politika szimbolikus üzeneteinek a szintjén maradtak, mert a sok sikeres kísérlet ellenére nem sikerült életben tartani, segíteni és működtetni a sikeres roma médiumokat, mára ezek szinte teljesen eltűntek és ellehetetlenültek. A nemzetközileg is sikeres – és mintául szolgáló – képzések ugyancsak „szépségflastromként” működtek, az éppen ezeket felmutató politikai erők és kormányzati tényezők – sokszor személyek és nem programok szintjén – pillanatnyi taktikáján múltott ezek sorsa.

„Nagyon sokan vannak, akik díjakat nyertek, több mint 30 díjat nyertek. Nem azért küldték el őket, mert romák voltak, de nagyon nehéz így visszakerülni. A Rádió C megszűnése, az RSK elhalása azokat az embereket sújtották, akik itt végeztek. Ez egy sikertörténet és egy kudarc is, a magyar valóság teszi azzá. Tehát nincs egyenes vonalú fejlődés.” (Móricz, 2013)

1. A programok indulása és sorsa általában politikusokhoz kötődött, legalábbis nagyfokú politikai párhuzamosságot mutat, nélkülözve a hosszú távú működéshez szükséges garanciális elemeket.

„Megkerestem akkor a Göncz Kinga esélyegyenlőségi minisztert, kértem tőle annyi pénzt, hogy el tudjuk startolni ezt a gyakornoki programot. Akkor kaptunk 4–5 millió forintot, meghirdettük a magazinban, csináltunk spotokat az MTV különböző műsoraiba, hogy indítunk gyakornoki programot. Öt embert felvettünk, ötre volt pénzünk.” (Joka Daróczi, 2013)

1. A programok sikere a különböző pártpolitikai irányultságokon, aktuális érdekeken, taktikai szempontokon és személyes elköteleződéseken vagy kapcsolatokon múlik.
2. A romák a nyilvános térből kiszorulva megteremtik az internethez és a digitális világhoz való kapcsolódásukat, de társadalmi helyzetük, szociális státusuk a digitális szakadék aljára lökik őket, mert ha nincsen hozzáférésük a tartalmakhoz, akkor ebből a nyilvánosságból is kiszorulnak; sem fogyasztói sem előállítói nem lesznek az online tartalmaknak.
3. A társadalom – és benne a romák – számára azonban nemcsak a saját médium adta önreprezentáció biztosítása a cél, a többségi médiában is lehetséges a megjelenésük, mégpedig keretszerződésekkel és a „legtehetségesebb marad” elv alkalmazásával, amire már volt példa, igaz, elenyésző, majdhogynem egyedi. „Az MTI évente 1–2 gyakornokot alkalmazott fél-fél évre és törődtek velük. Ez abszolút példaértékű volt, kár, hogy több nem követte...” (Móricz 2013)
4. A romák kommunikációs, illetve média szakirányú képzése ugyanakkor segíti a média világában való jártasságot, készség szintű eligazodást, ez ma már mindenki számára fontos, aki tartalomfogyasztó és a médiaüzenetek dekódolója. Ez a tudatosság sokat segíthet a felelős döntések meghozatalában.
5. A roma médiaképzést elsősorban – jövőre orientáltan – a digitális technológiára alapozva látják lehetségesnek, mert a professzionális újságírásra ott is nagy szükség van, ezt nem pótolja a civil újságírás.
6. A tudatos, a médiát az identitás teremtésének szolgálatába állítani kívánó romák az eddigi eredményeket kudarcként élik meg, ugyanígy azok is, akik a képzésből kikerülők számára nem látnak elhelyezkedési lehetőséget. A különböző képzéseket szervezők ugyancsak kudarcként élik meg, hogy a médiában csak elvétve találkoznak – amúgy sikeresen teljesítő – hallgatóikkal.
7. A roma média-képzésnek egyéb feladatai is vannak, nemcsak a professzionális pályára kerülésre való alkalmasság biztosítása. („A lányok aktívak maradjanak az online világban.”)
8. A roma identitásban, szocializációban is jelentős szerepük lenne a saját médiumoknak, amelyek egyszersmind a szakma elsajátításának is terepei.

A roma újságírók szociokulturális hátrányát a médiában az 1980-as évektől kezdődően tartó pályára kerülési folyamatban a képzéseket szervezőknek nem sikerült ledolgozniuk, bár az elmúlt években, a rendszerváltást követően sokféle képzési kísérlet történt ennek segítésére. Ezek a kísérletek megálltak azon a ponton, ahol a képzett szakemberek pályára segítése következne, erre nem volt kellő elhatározás, csak néhány kivétellel, bár a roma kollégák a szerkesztőségekben nem találkoztak ellenállással, sőt, inkább segítő attitűdöt tapasztaltak.

A rendszerváltás után egyetlen kormány sem merte vállalni sem a roma újságírók szervezett, módszeres pályára segítését, sem a cigány médiumok fenntartását vagy legalábbis következetes támogatását. Így a sorozatos képzések csupán szimbolikus üzenetet, gesztust jelenthetnek. Leképezik azt a gyakorlatot, amelyben egy társadalmi konfliktust a valódi megoldások helyett a politikailag korrekt látszatok világába helyeznek. Nincsenek romaként

azonosítható képernyősök a médiában, és alig néhány roma újságíró dolgozik a közvéleményre hatással bíró sajtóban. Mindazonáltal létezett néhány nívós és sikeres képzőhely, amely az Európai Unióban is példaértékűnek számított. Mára ezek is megszűntek vagy eljelentéktelenedtek.

A roma újságírók az online médiumokból is kiszorultak, lévén a print, a broadcast és az online világ tulajdonosai és szakmai köre is azonos. A saját médium, ami jelenleg szintén nem létezik, nagyon fontos, ám egyfajta szegregációt jelent.

A téma további kutatása során célokom megvizsgálni, hogy miképpen lettek sikeresek azok, akik meggyökereszkedtek a „többségi” nyilvánosságban.

Irodalom

Baranyi Mária 2011: *Út a rádióba*. [int. alanya] Szabó Júlia. Budapest, 2011. 03.23.

Hallin, Paolo–Mancini, Daniel C. 2008: *Médiarendszerek*. Budapest, Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet – Gondolat Kiadó, 2008.

Joka Daróczi János 2013: *Roma médiaképzés*. [int. alanya] Szabó Júlia. Budapest, 2013. 05.13.

Kalas Györgyi 2013: Index.hu. [Online] 2013. 08. 02. [Hivatkozva: 2013. 08. 20.] http://index.hu/kultur/media/2013/08/02/utalom_azt_hogy_roma_en_cigany_vagyok/.

KEJA füzetek 3. 2007: *Romák médiaképzése*. Budapest, KEJA.

Kiss Julianna 2009: *Roma önreprezentáció a médiában*. Budapest, ELTE szakdolgozat.

Móricz Ilona 2013: *Független Médiaközpont roma program*. [int.alanya] Szabó Júlia. Budapest, 2013. 05. 10.

Olvasói hozzászólás. Hallgatók, Médiaiskola. 2005. 28. *Élet és Irodalom*, 2005. 07. 15. XLIX. kötet.

Örkény Antal–Székelyi Mária 2005: Elbert Márta ellenségei. *Élet és Irodalom online*. 2005. 06. 17. [Hivatkozva: 2013. 05. 26.] <http://www.es.hu/?view=doc;10756>.

Puporka Lajos 2013: *Romák a médiában*. [int. alanya] Szabó Júlia. Budapest, 2013. 05. 22.

Varga Ilona 2011: *Interjú*. [int. alanya] Szabó Júlia. Budapest, 2011. 11.21.

Abstract

Júlia Szabó

When do you start? Tracking Roma journalists

My research is based on my observation about the Roma journalists-courses started in the last few years. A great number of Roma participants have graduated with good results. Where are they? Who has got position in majority media, who in their “own” media? Who has got success? Where did those end up who were unable to gain success in the media? First I visited the schools and interviewed their leaders. Consequently I give a slight overlook about the proceedings of my research.

The next phase of my study would be interviewing the Roma journalists themselves. Finally the third step would be analyzing the interviews with the participants of the media.

SZABÓ JÚLIA

Újságíró, MTVA Kossuth Rádió

sipos.julia@gmail.com

Az ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola Interdiszciplináris doktori programjának harmadéves hallgatója. Tudományos újságíró az MTVA Kossuth rádióban, emellett médiával kapcsolatos egyetemi kurzusok óraadója több helyütt (ÁVF, Corvinus, ELTE, MCC Szakkollégium.). Kutatási témái is a médiához kapcsolódnak: A roma újságírók megkapaszkodása a hazai médiában, illetve a berlini Prix Európa médiafesztivál rádió dokumentumainak elemzése.